

7
ც სა ბ უ მ ლ ი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სოციალიზმ-ფედერალიზმი

საქართველოში.

ფასი 20 კპვ.

„თემის“ გამოცემა

თ ბ ი ლ ი ს ი.

სტამბა „გუტენბერგი“ კუთხე ოლგისა და სლევცოვის ქუჩ.
1907 წ.

329.24 (47.933)

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ს ა რ ჩ ე ნ ი

- თავი I. საზოგადოებრივი უილაჯობა.
- „ II. სოციალისტ-ფედერალისტების გამოსვლა.
  - „ III. პირველი ნაბიჯები.
  - „ IV. „მეგობარი“ და მისი მრწამსი.
  - „ V. ფილოსოფიური და სოციოლოგიური „დომხალი“.
  - „ VI. პარტიულ პროგრამის პირველი პროექტი.
  - „ VII. პროგრამა „მინიმუმი“ და პროგრამა „მაქსიმუმი“.
  - „ VIII. პარტიულ პროგრამის მეორე პროექტი.
  - „ IX. შრომის ორგანიზაციის ესკიზი.

თავი I.

სამოგადოებრივი უილაჯობა.

ამ საუკუნის დასაწყისში საქართველოში ღირსების შემლახავი ამბავი მოხდა. ქართველმა თავდაზნაურობამ დღესასწაული გააჩაღა საქართველოს ასის წლის დამონების გამო. დიდის ამბით და ზემით გამართეს „იუბილეი“ და მონურ გრძნობებით აღსავსე სიტყვებში ამცნეს რუსეთის თვითმპყრობელს, რომ საქართველო ბედნიერია, ქართველი ხალხი ყოველის მხრივ კმაყოფილია და რომ ერთ-გულების ნიშნად ქართველი თავდაზნაურობა მზად არის თავი შესწიროს რუსეთის ტახტის და სამეფოს დღეგრძელობასაო. ეს იყო საზიზღარი მეჯლისი ქართველ ხალხის და ქართულ ეროვნების შემლახველი, ეს იყო ხანა მტარვალის წინაშე ლაქუცისა, ეს იყო მემკვიდრეობითის „ლალატის“ გამოძღვენება, იმ ლალატისა, რომელიც თითქოს თან შეზდილი აქვთ ჩვენებურ „დიდებულებს“ და „ბობოლა თავადებს“.

ამ სამარცხვინო დღესასწაულების დღეებში თბილისში გამოსცეს გექტოგრაფიული პროკლამაციები და ეს პროკლამაციები მოსდეს მთელ საქართველოს. პროკლამაციას ხელს აწერდა კომიტეტი „ქართველ ნაციონალ-დემოკრატებისა“. სულ გა-

მოიცა ოთხი პროკლამაცია; ამ პროკლამაციებში პროტესტი იყო გამოცხადებული იუბილეს ინიციატორთა წინააღმდეგ. პროტესტი იყო აგრეთვე მთავრობის და იმის პოლიტიკის წინააღმდეგაც. საზოგადოთ კი პროკლამაციების შინაარსი ზომიერი ხასიათისა იყო. მასში ჰპოვებდით მუქარას, ხოლო მუქარას უძღურს, რეალურ ძალას მოკლებულს, მასში იყო ხალხის დაჩაგვრასა და ეროვნების გათახსირებაზე ჩივილი, ხოლო ამ პროკლამაციებში არსად სჩანდა განსაზღვრული პროგრამა, არა სჩანდა ის, თუ ვისზედ, ხალხის რომელ ელემენტებზე ამყარებდა თავის იმედებს აღნიშნული კომიტეტი ნაციონალ-დემოკრატებისა.

იმ ხანებშივე ამ ნაციონალ-დემოკრატებმა კრება მოახდინეს თფილისში. სხვა და სხვა კუთხიდან მოვიდა ორმოცდა ხუთ კაცამდე. ესენი იყვნენ ქართველი ინტელიგენტები. მათში სოციალისტებიც ერივნენ არა მარქსისტულ მიმართულებისა. ხოლო უმრავლესობის თვალში კი სოციალიზმი უცხო ქვეყნებისთვის იყო გაჩენილი; საქართველოსთვის იგი ნაადრევ ზილად მიაჩნდათ: ამ კრების ფიზიონომიას რომ დაჰკვირვებოდით, აშკარად დაინახავდით, რომ მისი უმთავრესი გოდება ეროვნულ ხასიათის გოდება იყო. დემოკრატებს, რასაკვირველია, მუშათა საკითხი სწამდათ, ისინი ფართო ეკონომიურ რეფორმების მომხრენი იყვნენ, მაგრამ მათს თვალში მუშათა საკითხის სვე-ბედი და ეკონომიურ ცხოვ-

რების მოთხოვნანი ექვემდებარებოდნენ მთავარ მოთხოვნას — ეროვნულ რეფორმას, ეროვნულ ვინაობის დაცვას და განვითარების საკიროებას.

კრების „რევოლიუციონიზმი“ იმაში გამოიხატა, რომ გადაწყვეტილ იქნა: მთავრობას მუდმივი პროტესტი უნდა გამოუცხადოთ და ჩვენი პროტესტი ჯერ-ჯერობით პროკლამაციების და არა ლეგალურ ორგანოს გამოცემაში გამოვსახოთო. სხვა გვარ პროტესტის გამოცხადების სარგებლობა უკუგდებულ იქნა იმ მოსაზრებით, რომ მსხვერპლი ბევრი იქნება, ნაყოფი კი არავითარიო.

კრებამ აირჩია კომიტეტი. კომიტეტი სცემდა პროკლამაციებს და თანაც არა — ლეგალურ ორგანოს დაარსებისათვის სამზადისს შეუდგა. კომიტეტი განიზრახა საქართველოს ყველა კუთხეში აგენტების გაგზავნა და მათ დაევალა შესწავლა იმისი, თუ რა გვარი მოთხოვნანი და საკიროებანი მომწიფებულებიყვნენ ჩვენს ხალხში, რა ხასიათისა იყო ხალხის პოლიტიკური და სოციალური მისწრაფება.

ამგვარ დაკვირვების და მასალის შეგროვების შემდეგ კომიტეტს უნდა განემარტა ის, თუ რა საკითხების წამოყენება იყო საკირო განზრახულ ქართულ თავისუფალ ორგანოში. საქმე ასედაც მოხდა. გამოირკვა, რომ მუშათა წრეების და ინტელიგენტთა დაქსაქსულ ჯგუფებს გარედ, ჩვენის საზოგადოების არც ერთ ჯგუფს და არც ერთ წრეს არა ჰქონდა გამოსახული საზოგადოებრივი იდეა-

ლი, არა ჰქონდა გამორკვეული არამც თუ ის, თუ რაგვარი სოციალური პროცესი ჰხდებოდა ჩვენის ხალხის ცხოვრების სიღრმეში, არამედ არც ის ჰქონდა გამორკვეული, თუ რა პოლიტიკურ ევოლიუციას განიცდის რუსეთი და ამ ევოლიუციის მსვლელობაში რა ადგილი უნდა დაეჭირა საქართველოს.

საოცარი საქმეა! საქართველომ მეცხრამეტე საუკუნის განმავლობაში ბევრი მწარე დღე განიცადა. დღიდან შეერთებისა რუსეთთან ქართველ ხალხში განუწყვეტელი მოძრაობა იყო ხან პოლიტიკურ, ხან სოციალურ, ხან ეკლესიურის ხასიათისა და განა გასაშტერებელი ამბავი არ არის, რომ მე-XIX საუკუნის მიწურულებში ხალხის ზედა სართულში—ჩვენს „საზოგადოებაში“ ამ განუწყვეტელ მოძრაობის კვალის ნატამალიც აღმოფხვრილი იყო. არავითარი კავშირი წარსულთან, არავითარი ოცნება პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის გამო, არავითარი გარკვეული აზრი მიწის საკითხის მოწესრიგების და მატერიალურ მდგომარეობის აღორძინების შესახებ! ყველგან გოდება, უილაჯობა, წარსულის მივიწყება! და ეგ წარსული კი მღელვარე და ტანჯული იყო! ჩვენ აქ ისტორიული ძველი წარსული კი არა გვაქვს სახეში, არამედ ის, რაც მეცხრამეტე საუკუნეში თავს გადაგვწყდა და რაც ჩვენს ძარღვებსა და ხორცში გადაწუნული უნდა ყოფილიყო. გავიხსენოთ ზოგიერთი ამბავი.

1805 წელს აჯანყდა მთიულეთი. აჯანყების ჩასაქრობად რუსეთის მთავრობამ თ-დ შანშე ერისთავის მეთაურობით ექსპედიცია გაგზავნა. ერისთავს შეეშობოხეთ უთხრეს: მთავრობამ უკიდურესობამდე შეგვევიწროვა, უზომო გადასახადი და ბეგარა დაგვაკისრა; ვეღარ ვუძლებთ და გადავწყვიტეთ საქართველოში არც ერთი რუსი აღარ შემოუშვათო. აჯანყება მთავრობის გაწვრთნილმა ჯარმა დაამხო. 4 აპრილს 1805 წ. ბატონიშვილები იულონი და ფარნაოზი რუსეთში დაპყარგეს. 70 კაცი სამართალში მისცეს ¹⁾).

გავიღა რამდენიმე წელიწადი. ხალხი კვლავ გმინავდა. იმ ხანებში ორი წლის განმავლობაში პურის მოსაფალი არ მოვიდა, ხალხს ჯარი უნდა ერჩინა, თვითონ კი პური არა ჰქონდა. სოფლებში ეკზეკუციები ჩააყენეს, ძალით ართმევდნენ დამშეულებს დღის საზრდოს. ამ ნიადაგზე 1812 წ. კახეთში უკმაყოფილება იმ ზომამდე გაძლიერდა, რომ მალე იგი აშკარა აჯანყებაში გამოისახა. დაერივნენ კახეთში მდგარ რუსის ჯარს, გასწყვიტეს იგი და, მარკიზ პაულუჩის სიტყვით, საფრანგეთის რევოლუციის მსგავსი სისასტიკე გამოიჩინეს. გადავიდნენ ანანურში, ციხე დაიპყრეს და იქ მთიულ

¹⁾ აქ და ქვემოლ ვსარგებლობთ ივ. ჯავახიშვილის წიგნაკით: „Политическое и социальное движение въ Грузіи въ XIX в.“.

ლებს უნდა შეერთებოდნენ. მეორეს მხრივ სპარსელებიც უნდა შემოსულიყვნენ ბატონიშვილ ალექსანდრეს ხელმძღვანელობით. მოძრაობა ქართლშიაც გადავიდა. შთავარ-მართებელი მარკიზ პაულუჩი ძლიერ ემუქრებოდა შეამბოხეთ: ღმერთი და ფიცი დაგავიწყდათ, რუს მეფეს რათ ლალატობთო. მწიგნობრობაში დახელოვნებულნი არა ვართ, უბასუხეს მას; ვერ გაგვიგია თქვენი მოწერილობა, ჯვარს და ხელმწიფეს არ ვლალატობთ, თქვენ კი არ აასრულეთ, რაც მეფემ დაამტკიცაო...

ეს ამბობებაც ჩააქრეს.

აღმოსავლეთი საქართველო ბრძოლით და ვაფობით მოღლილი დროებით თითქოს მიყუჩდა. ახლა დასავლეთზე მიდგა ჯერი. უკმაყოფილების და მოძრაობის მიზეზი ეგზარხოსი ფეოფილაქტი გამოვიდა. 1811 წ. ხომ უკანონოდ, უქაზის ძალით, გააუქმეს ქართულ ეკლესიის ავტოკეფალობა. ამ დროიდან დაუწყეს დევნა ეკლესიასაც. სიონის ეკლესიაში ეგზარხოსმა ფეოფილაქტმა ქართული ენა განდევნა (კვირაში მხოლოდ სამი დღე დაუთმო ქართულ წირვა-ლოცვას). ამ გვარი საქმე ჩაიდინა იმერეთშიაც, მაგრამ აქ წინააღმდეგობა გაუწიეს გელათის და ქუთაისის მიტროპოლიტებმა. მიტროპოლიტები შეიპყრეს, სცემეს, ძალით შესვეს ცხენებზედ და რუსეთში გაამგზავრეს. ხალხი აღშფოთდა 1819 წ. თავად-აზნაურობამ, სამღვდელოებამ და ხალხმა მდინარე რიონის ნაპირას მოიყარა თავი

ვი და იქ გადასწყვიტეს რუსების გაწყვეტა და საკუთარ მეფის არჩევა. ამბობენ დაამხეს. მაგრამ აღმოსავლეთი საქართველო ისევ შფოთავდა.

1830 წელს რუსეთს პოლონეთი აუჯანყდა. ამ აჯანყებამ საქართველოს თავად-აზნაურობაც ააღელვა. 1832 წელს თბილისში თავად-აზნაურობის კრება უნდა მომხდარიყო. აქ მეჯლიში უნდა გაემართა, დაეპატიენათ რუსის მოხელენი და ყველანი ამოეხოცნათ. აქედან უნდა დაწყებულიყო საერთო აჯანყება. მაგრამ ვერ მოახერხეს. ხალხი თავადებს არ გაჰყვა, იმათ კი თავიანთ ძალ-ღონით ვერა გააწყვეს რა. საქმე ის არის, რომ ამ დროს ქართველ გლეხობაში ბატონ-ყმობის წინააღმდეგ დაიწყო მოძრაობა. გენ.—ადიოტანტი სტრეკალოვ-ზავილესკი თავის მოხსენებაში ამბობს: გლეხკაცები მტრულად ეკიდებიან მემამულეებს, ხშირად მორჩილებაზე უარს ეუბნებიანო. მთავრობა ამ შემთხვევაში უფრო გლეხობის მხარეზე იყო და თავადების შეთქმულობაც ამისთვის უდღეო გამოდგა. მაგრამ, როდესაც თავადების მხრივ საფრთხე აღარ მოელოდა, ისევ ხალხს მუხრუჭი წაუკირა. ამ ხანაში შემოიღეს საიმპერიო კანონები და რუს-მოხელეთა მოქმედება, სწერდა ბარონი როზენი, მოწერილობაში გამოიხატებოდა. უმაღლესს ინსტანციიდან მოყოლებული უბრალო პოლიციელებამდე ყველანი მიწერ-მოწერაში იყვნენ და ერთმანეთს ფორმალურ ქალაქებს უგზავნიდნენო.

ყოველივე პეტერბურგის კანცელარიებს დაუმჯე-
მდებარეს. პუბლიკაციებსაც კი მარტო „С. Пе-
тербургскія Вѣд.“-ში ჰბეჭდავდნენ. ყველა ამის
შედეგი ამბობება იყო. ამავე დროს მღელვარებ-
დნენ ოსები, ბელაქანელები და სხვანი.

დადგა 1856 წელიწადი. ეს ხანა იმითაა სა-
ყურადღებო, რომ ამ დროს სამეგრელოში იფეთქა
ძლიერმა აგრარულმა მოძრაობამ. თავად-აზნაურობა
არღვევდა ქართულ ადათებს მიწის და ტყის სარგებ-
ლობის საქმეში. ურცხვად ავიწროვებდა და ღლე-
ტავდა გლეხობას სამეგრელოს მთავრის მოურავი
თ-ღი ჩიქოვანი... გლეხთა მოძრაობას თავში ამო-
უდგნენ კოჩა-თოდუა, მართალი-თოდუა და მიქაეა.
გლეხები ადამიანობას ითხოვდნენ, ნუ გვეწირავთ,
ბორკილებს ნუ გვიყრით, და ქართულ ადათს ნუ
დაარღვევთო. მოძრაობის ჩასაქრობად სამეგრელოს
მთავრინამ რუსეთის მთავრობას მიჰმართა. მთავრო-
ბამ გაგზავნა ქუთაისის გუბერნატორი კალეზიაკი-
ნი. ამ უკანასკნელის მეცადინეობით სამეგრელომ
ავტონომიური უფლებები დაჰკარგა.

1878 წელს კახეთი ხელახლად მღელვარებდა.
ამ დროს რუსეთ-ოსმალეთის ომი იყო. მთავრობას
სკიპრდებოდა ჯარი. სიღნაღის მაზრაში მილიცია
უნდა შეედგინათ. ხალხი წინ აღუდგა მთავრობის
სურვილს და თოფ-იარაღით უნდა დახვედროდა
მთავრობის მოხელეთ. გენ. ორბელიანის მეცადი-
ნეობით ხალხი, როგორც იყო, დააშოშმინეს. 9

კაცი და 2 დედაკაცი, მეთაურები, 45 წლით ციმბირში დაჰკარგეს.

ამ ფაქტების აღნუსხვაც საკმარისია. აშკარაა, ჩვენი ხალხი იბრძოდა მძიმე უღლის კისრიდან გადასაგდებად. აშკარაა ისიც, რომ მალალ წოდებაშიაც არ იყო დახშული პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის აზრი. თუმცა ექვს გარეშეა ისიც, რომ მას კლასიური ინტერესი ამოძრავებდა, ვიდრე ქვეყნის კეთილდღეობა; ხოლო დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლაში ზოგიერთ შემთხვევაში ხალხიც აძლევდა მას მხარს, რადგან ხალხს იმ თავითვე სოციალურ დამონებასთან ერთად პოლიტიკური დამონებაც სულს უხუთავდა.

მეცხრამეტე საუკუნის პოლიტიკურ და სოციალურ ისტორიის დასაწერად ჯერ ხნობით საკმაო მასალა არ არის გამოქვეყნებული. ბ-ნ ივ. ჯავახიშვილის წიგნაკი ამ ისტორიის კონსპექტია მხოლოდ. ალ. ფრონელმა გამოიკვლია მთიულეთის ამბოხების ამბავი (1805) და ამ მოკლე ხანში კახეთის აჯანყების (1812) მონოგრაფია გამოაქვეყნა. დანარჩენი ეპოქები თავიანთ მკვლევარებს მოელიან. ასე რომ ჯერ-ჯერობით დაწვრილებით აზრს ვერ ვიჭონებთ ამ საგნის შესახებ. ხოლო ისიც, რაც ხელთა გვაქვს, გვიჩვენებს, რომ დღევანდელი მოძრაობა და რევოლიუცია წარსულთან ვადაბმულია, რომ იგია მწყობრი, ფართო და შეგნებული სის-

ტემატიზაცია წარსულში მომხდარ ამბოხებისა, შფოთისა და მღელვარებისა.

ყველა ეს ასეა, მაგრამ რა მიზეზია, რომ მეოთხმოცე წლიდან მოყოლებული პოლიტიკური და სოციალური მოძრაობა თითქოს სრულიად მიუყრდნობა? უკეთ ვსთქვათ, რა მიზეზია, რომ ჩვენს „საზოგადოებაში“ სრულიად დაიხშო მოძრაობის კვალი? ჩვენს მწერლობაში პატრიოტულ ჰანგებზე ეღერა არ შეწყვეტილა. ხოლო მასში და არც მის გარედ აღარ ჩანს პოლიტიკურ მისწრაფების ნასახიცი კი.

ომიანობიდან მოყოლებული (1877—1878 წ.), მხოლოდ სამი ფაქტია აღსანიშნავი, სამი ამბავი მოხდა, რომელიც ცოტათ მინც არღვევდა სამარისებურ სიჩუმეს, რომელიც ჩვენს „საზოგადოების“ არე-მარეს მოედო. ქართველ „პატრიოტებს“ რუს-ოსმალთა შეტაკების დროს იმედი მოეცათ: განათლებული ევროპა დაგვეხმარება და საქართველოს გაანთავისუფლებსო, ჰფიქრობდნენ ისინი. ამ განზრახვით ინგლისში აგენტიც უნდა წასულიყო და იქ მოემზადებინა ნიადაგი ინგლისელების დესანტის საქმისთვის საქართველოში... მაგრამ ოცნება ვერ განხორციელდა.

ეგ ფაქტი ჯერ სრულიად გამოურკვეველია, „პატრიოტებს“ არავითარი დოკუმენტი, არავითარი მასალა არ დაუტოვებიათ. რასაც ვამბობთ, სხვის ნათქვამს ვიმეორებთ. კარგი იქნება, რომ ამბის გარემოება დაწვრილებით დაწერილიყო. ასეა თუ ისე,

აშკარაა ერთი რამ: „პატრიოტების“ მოქმედებას ვიწრო ფარგალი ჰქონდა. ხალხთან და საზოგადოების ფართო წრეებთან მათ არავითარი კავშირი არა ჰქონდათ.

მეორე და მესამე ფაქტი, რომელიც სახეში გვაქვს, დიმიტრი ყიფიანის და ეპისკოპოს გაბრიელის წერილებია კავკასიის სამოსწავლო ოლქის მზრუნველისადმი. ამ წერილებში ავტორები ქართულ ეროვნებას, ქართულ ენას იცავდნენ. მართალია, ორივე წერილი მონარქიისადმი ერთგულებით არის გამსჭვალული, მართალია ისიც, რომ ეპისკოპოზი გაბრიელი ქართულ სამრევლო სკოლებს იცავდა და ამასთან ამბობდა, რომ ეგ სკოლები „ლიბერალიზმის“ და „ურწმუნოების“ გავრცელების წინააღმდეგ ფარხმალიაო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იმ დროის ვითარებას რო დავაკვირდეთ, დიმიტრი ყიფიანმაც და ეპის. გაბრიელმაც მოქალაქობრივი გამბედაობა გამოიჩინეს და ხმა მალლა დაჰგმეს რუსიფიკაციის პოლიტიკა.

მაგრამ... აქაც განცალკევებულ მოვლენასთან გვაქვს საქმე. გაბედულ კაცების ზურგს იქით არავინ არ იყო: არც ლეგალური პრესსა, რომელსაც ჯალათი ედგა თავზედ, არც არა-ლეგალური, რომლის დაარსების არავინ ფიქრობდა, ალბად იმიტომ, რომ საზოგადოებრივ დახმარების იმედი არ იყო. ისევ საზღვარ-გარედ, ინგლისურ პრესაში თუ იწერებოდა რაიმე საქართველოს პოლიტიკურ

იმედების გაცრუების გამო და ისიც იწერებოდა განმარტოვებულ და გარყულ ემიგრანტ ვარლამ ჩერქეზიშვილის მიერ! ამ რიგად სანამ საქართველოში რევოლიუციონური მოძრაობა დაიწყებოდა, ჩვენი „საზოგადოება“ მკვდარი, უსიცოცხლო და იმედ დაკარგული იყო.

თავი II.

სოციალისტ-ფედერალისტების გამოსვლა.

ჩვენა ვქთვით, რომ მუშათა წრეებში ამ გვარ გამოურკვევლობას არა ჰქონდა ადგილი, მაგრამ საქმე ის არის, რომ ამ წრეებში გაბატონებული იყო ერთგვარი კოსმოპოლიტური მიმართულება, რომელსაც ნორმალურ ინტერნაციონალიზმის ხასიათი არა ჰქონდა. ინტერნაციონალიზმი ერს არა სპობს. აქ კი თითქოს ამაყობდნენ ეროვნულ აზრის უქონლობით. ეს იყო ნიმუში დამახინჯებულ „იდეალებით“ გატაცებისა. ეს იყო რაღაც გაუგებარი „თავგანწირულება“, სულიერ და პოლიტიკურ მოუმწიფლობის მაჩვენებელი. ხოლო რაც შეეხება სოციალურ საკითხებს, იქ მარქსისტულ დოგმას ჰქონდა ფესვი მოკიდებული. ასეა თუ ისე, კომიტეტმა იმ თავითვე შეიგნო, რომ ამ მშრომელ ხალხის ინტერესების დაცვა იმ ბაზისად უნდა გამხდარიყო, რომელზედაც პოლიტიკურ ორგანოს პროგრამა უნდა დამყარებულიყო.

ამ გვარ პოლიტიკურ გამოკვლევა-გამოძიებას შემდეგ კომიტეტი შეუდგა თვით პროგრამის შემუშავებასაც. საქმე აღვილი არ იყო. დასაწყისშივე აღმოჩნდა, რომ პროგრამის შემდგენელნი, წარმოების გარეშე მდგარნი, მქარამოებელთა თანაგრძნობას იყენენ მოკლებულნი. კომიტეტის წევრების (ერთის ნაწილის მაინც) სული და გული მუშებისაკენ იყო, მაგრამ მუშები მათ ზურგს უჭყენებდნენ. მუშებს უკვე ჰყავდათ ხელმძღვანელები, სოციალ-დემოკრატები და სხვებს ახლოც არ ეკარებოდნენ. მართალია, არც ამ ხელმძღვანელებს ჰქონდათ რაიმე კავშირი წარმოებასთან — ესენიც გარედან მოსული ხალხი იყო, — მაგრამ ესენი დაუახლოვდნენ მუშებს იმ ხანში, როდესაც მუშებს ჯერ კიდევ აკლდათ „გამოცდილება“, როდესაც „პოლიტიკურ სოციალიზმის“ შეტანა მუშათა წრეებში ძნელი საქმე არ იყო.

რაიც შეეხება „საზოგადოებასთან“ კავშირს, ქართული საზოგადოება ხომ უნუგეშო სურათს წარმოადგენდა ამ დროში. „პატრიოტებს“ ეკითხებოდნენ, გვითხარით თქვენი წადილი, დაგვანახვეთ თქვენი პოლიტიკური იდეალი, გვაჩვენეთ, რა გზით შეიძლება საქართველოს, ქართველ ხალხის ხსნა? ამაზედ იყო ხოლმე ამნაირი პასუხი. „ეჰ, რა ვართ, რა შეგვიძლიან, ღარიბი ხალხი ვართ, სომხები გვქაშენ, მთავრობაც ლოდინსავით გვაწვება; სომხები და მთავრობა — ორივე ჩვენი მტერია, მაგ-

რამ ამ ორ მტერში მთავრობა გვირჩევნია. გაზეთის გამოცემას თუ აპირებთ, დაჰგმეთ კავკასიის ადმინისტრაცია, გაჰკიცხეთ მისი ბოროტი მოქმედებანი, მაგრამ არამც და არამც ავიდ არ ახსენოთ მეფე, არ შეეხოთ რუსეთის თვით-მპყრობელობას!..“ არ დაიჯერებთ, ასე ლაპარაკობდა საქართველოს ერთი „ბურჯთაგანი“ — ადამიანი, რომელმაც მთელი თავისი სიცოცხლე ფიქრსა და ნაღველს შეაღია საქართველოს თავადასავალის გამო. მეორენი „ნაციმბირალნი“, „ნარადიკალნი“ გაჯავრებულად ამბობდნენ: „აბა რა უნდა დასწეროთ მაგ თქვენ თავისუფალ ორგანოში! ენა, ეკლესია, დევნა!.. ყველა ამას ორ სამ ნომერში იტყვიო, მერე რალა გექნებათ სათქმელი?“ მესამენი, „გაბედულ“ განზრახვით შეშინებულ გაფითრებულნი, ხმის კანკალით ლაქლაქებდნენ: „გადაგვასახლებენ, მოგვსპობენ, რაც დაგვრჩენია, იმასაც წაგვართმევენ! ჩუმიად ვიყევით, აი მარშალი წავა პეტერბურგს, დასაბუთებული ქალაქები მიაქვს, ყველაფერს გაგვირიგებსო...“

მართალია, საცოდავად დაბეჩავებულ და სულით გაღატაკებულ ამ წრეების გარედ იყვნენ იმისთანა ჯგუფებიც, რომელნიც გულწრფელად იყვნენ ჩაფიქრებულნი ქართველ ხალხის უნუგეშო მდგომარეობის გამო, მაგრამ აქაც არავისა ჰქონდა გამოარკვეული პოლიტიკური იდეალი, აქაც არავინ იცოდა, თუ რა ესაქიროება ჩვენ ხალხს:

ერობა, ავტონომია თუ პოლიტიკური განცალკევება. ეკონომიურ საკითხების წინაშე ხომ აქაც, როგორც სხვაგან, უნუგეშო სასოწარკვეთილება სუფევდა. „დასელები“ შუღლს და მტრობას სთესენ წოდებათა შორის და ეს ხომ საქართველოს დაჰლუპავსო. „ქართველობა“ სოლიდარობით უნდა იყოს გამსჭვალული და კლასთა ბრძოლის ქადაგებას არ უნდა ჰქონდეს ჩვენში ადგილიო.

ამ „ანკეტის“ შემდეგ განსაზღვრული პოლიტიკური გეგმა გამოირკვა. საჭირო იყო თვითმპყრობელობის მოსპობა და იმის ადგილზე დემოკრატიულ კონსტიტუციის დამყარება. საჭირო იყო ამ კონსტიტუციის დეცენტრალიზაცია. საქართველოს ავტონომია უნდა მისცემოდა, ხოლო კავკასიას ფედერაცია. ქართული ავტონომიური პარლამენტი დემოკრატიის განტმკიცების იარაღად უნდა გამხდარიყო. „კომიტეტის“ სოციალისტ-წევრებს სწამდათ, რომ დემოკრატიული რეჟიმი აუცილებელი საფეხურია სოციალიზმის დამყარებისათვის. ხალხი საყოველთაო არჩევნის უფლების საშუალებით პოლიტიკურ ძალას მოიპოვებდა ავტონომიურ პარლამენტში და ამ გზით ჯერ თავის მინიმალურ მოთხოვნათა დაიკმაყოფილებდა და შემდეგ ამისა განახორციელებდა თავის იდეალს, სოციალიზმსო. **ეს იყო სოციალ-დემოკრატიული აზროვნება, ეს იყო სოციალიზმი დემოკრატიულ ნიადაგზე აღმოცენებული და დემოკრატიზმის საფუძველ-**

ზე დამყარებული. ამგვარი აზრები კომიტეტის უმრავლესობამ თანდათან მიითვისა. ასე რომ კომიტეტი სოციალ-დემოკრატებისაგან მხოლოდ იმით განიჩიოდა, რომ არა სწამდა პოლიტიკური ცენტრალიზაცია, არა სწამდა აგრეთვე პროლეტარიზაციისა და კონცენტრაციის დოგმა. ამასთან ერთად არა სწამდა დიალექტური პროცესის ისტორიის განვითარებისა, და ამიტომაც კომიტეტს, მიუხედავად მის სოციალ-დემოკრატიზმისა, მარქსისტული აზროვნება არა ჰქონდა.

„საქართველო“ გამოვიდა პირველ მაისს 1903 წ. პარიზში. გაზეთის კილო დამწვინდებული და ზომიერი იყო. პირველ ნომრებიდანვე აშკარა იყო მკითხველისათვის, რომ რედაქცია იკვლევს ნიადაგს, საზოგადოებრივ ჯგუფების აზროვნების აწონ-დაწონვაშია და რომ, მუშათა თანაგრძნობას მოკლებული, მას რეალური ძალა და ენერჯია აკლდა. თანამგრძნობი ბევრი აღმოუჩნდა „საქართველოს“, მაგრამ ეს იყო თანაგრძნობა დაქსაქსულ ჯგუფებისა, თანაგრძნობა უმოქმედო ინტელიგენციისა, რომლის თავმოყვარეობა იმით იყო დაკმაყოფილებული, რომ ქართულ გაზეთთან ერთად პარიზში ფრანგული გაზეთიც „La Géorgie“ გამოიცა, რომლის საშუალებით ევროპიულმა საზოგადოებამაც გაიცნო ქართველ ხალხის ვინაობა. ეს იყო თანაგრძნობა აპატიაში ჩაყარდნილ „საზოგადოებისა“, რომელსაც თითქოს „რიდაცის“ იმე-

დი მიეცა, იყო თანაგრძნობა მოსწავლეთა ერთის ნაწილისა და... დრო გადასულ გასათხოვარ ქალეზისა! აშკარაა, ამგვარ რაზმით მტერს ვერ გაუშკლავდებოდნენ და თვითმპყრობელობის ციხე-ბურჯს ვერ აიღებდნენ.

„საქართველოს“ პირველ ნომრების სისუსტე იმაში იყო, რომ იქ კლასთა ბრძოლის პრინციპი შეკაცრად და გაბედულად არ იყო წამოყენებული. გაბატონებულმა კლასებმა მუქარა ვერ იგრძნეს, ხოლო მუშა ხალხმა კლასობრივი მოსარჩლეობა ვერ ჰპოვა ორგანოში. ვიმეორებ, ეს იყო ტიპური სოციალ-დემოკრატიული პოზიცია; ის პოზიცია კი არა, რომელზედაც „სიტყვიერად“ დგანან სოციალ-დემოკრატიის მეთაურნი, არამედ პოზიცია სოციალიზმისა დემოკრატიულ ბადეში გაბმულისა. ეს იყო ერთ და იმავე დროს ჰარმონიის და კლასთა ბრძოლის აღიარება. მართალია, „საქართველოს“ სოციალ-დემოკრატების რევილიუციონური ფრაზელოგია არ ჰქონდა, სამაგიეროდ ორგანო გამსჭვალული იყო სოციალ-დემოკრატიულ კომპრომისით ისტორიულ პირობათა წინაშე.

სოციალ-დემოკრატებმა უყურადღებოდ არ დასტოვეს „საქართველოს“ გამოსვლა. ჟენევაში დაისტამბა პატარა ბროშიურა „ქართულ ნაციონალისტების“ სათაურით. ეს ბროშიურა თავის დროზედ დაფასებული იყო. ძველ კამათის გამეორებას ჩვენ აქ არა ვკისრულობთ. ყველა ამას ვიგონებთ ამ

ქამად მხოლოდ იმ განზრახვით, რათა ნათელი მოეფინოთ ეხლანდელი ჩვენს პოზიციას განვლილ იდეურ კამათის გათვალისწინებით. „ისეთმა ფურმა დამწიხლოს, ჩემზე მეტს იწველიდესო“ — ამბობდა მაშინ „საქართველო“. მართლაც, ხსენებულ ბრო- შიურის ავტორი უკიჟინებდა „საქართველოს“ — კლასთა ბრძოლას აღიარებთ, ბურჟუაზიას კი ეკავშირებითო. რედაქცია უპასუხებდა: — მართალია ვეკავშირებით, მხოლოდ ვეკავშირებით სწორედ ისე, როგორც სოციალ-დემოკრატია ეკავშირება ბურჟუაზიულ ფრაქციებსაო — თქვენი პროგრამა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულია. მართალია, მაგრამ არც თქვენი სოციალისტური თქო — თქვენ მხოლოდ ბატონ ყმობის ნაშთების მოსპობა გსურთ და მუშებისთვის სამუშაო რვა საათიან დღეს ითხოვთო. მართალია, ვითხოვთ, მაგრამ ვარსკვლავების ჩამოსაღებათ არც თქვენ მისცოცავთ ცაზედაო. — თქვენ ბურჟუები ხართ, რადგან ეროვნებას ვესარჩლებითო. მართალია, ვესარჩლებით, ხოლო „ბურჟუობა“ აქ არაფერს შუაშია. დაჩაგრულ ერის გამოსარჩლება უფრო სოციალისტს შეჰფერს თქო. თქვენ დეცენტრალიზაციას ებლაუქებით, ამიტომ რომ ფეოდალურ კარჩაკეტილობეს ეტრფითო. თქვენ კლერიკალები და მატყუარები ხართო, თქვენ...

აქ შევწყვიტოთ ჩამოთვლა იმ ცოდვებისა, რომელშიაც სოციალ დემოკრატები ბრალსა სდებდენ „საქართველოს“. მაშინ ნათლად და ცხ-

დად მხოლოდ ერთი რამ გამოირკვა: იმ კრიტიკაში, რომელიც „საქართველოს“ წინააღმდეგ იყო მიმართული, საკვირველის სიცხადით გამოაშკარავდა „დემოკრატიულ სოციალიზმის“ სიფუყე და სიყალბე. აქ ყოველივე, — სოციალიზმი, თავისუფლება და ხალხის ინტერესი — რევოლუციონურ ფრაზეოლოგიას შესწირეს ზვარაკად. სოციალ დემოკრატიულ პოზიციის ნაკლულევეანების დანახვით კი ჩვენის საკუთარ პოზიციის ნაკლულევეანება ვიგრძენით და ამ დროიდან იწყება რადიკულური განსხვავება ჩვენსა და სოციალ-დემოკრატთა შორის. ეს განსხვავება დღითი დღე იზრდებოდა, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ჩვენ გადაქრით გამოვესარჩლეთ შშრომელ, წვრილ მესაკუთრე გლეხობას, რომელსაც სოციალ-დემოკრატები მედიდურად ბურჟუებს უწოდებდნენ, ხალო რომელიც ჩვენს თვალში პროლეტარიატისათვის ძლიერი ფაქტორი უნდა გამხდარიყო ახალ წყობილების დამყარებაში.

ცხოვრებამ ამ მხრივ სავსებით გაამართლა „საქართველოს“ მოლოდინი. წვრილი მესაკუთრე გლეხი, კლასობრივ შემეცნებით გამსჭვალული, გახდა აქტიურ ფაქტორად დღევანდელ რევოლუციისა. იმის ძლიერების წინაშე ჩაფიქრდნენ დოქტრინიორებიც კი და საჩქაროდ შეუდგნენ თავიანთ პროგრამების შევსებას, გადაქრას და გადაკეთებას. მაგრამ ამ გადაკეთებით დოქტრინიო-

რებმა თავი ვერ დააღწიეს ლოლიკურ წინააღმდეგობას. გაპროლეტარების თეორია არ იყო უარ-ყოფილი, მესაკუთრე გლეხებს კი ჩაეჭიდნენ. მათ მდგომარეობის გაუმჯობესობაზე იწყეს ზრუნვა, მესაკუთრეობის განმტკიცებაზე იწყეს ფიქრი. ამ გვარის მოქმედებით თვითონვე გათელეს ფეხით იდეური ნიადაგი, რომელზედაც იდგნენ.

მაგრამ ამ ხანებში მოხდა თვალსაჩინო გარემოება, რომელსაც დიდი წილი მიუძღვის წამოყენებულ საკითხების გამორკვევის და განმარტოების საქმეში.

1 აპრილს 1904 წ. ენევაში მოხდა კონფერენცია ქართველ რევოლიუციონურ ჯგუფებისა. „საქართველოს“ რედაქცია დიდ მნიშვნელობას აძლევდა ამ კონფერენციას, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მასზედ უნდა დასწრებოდნენ სოციალ-დემოკრატებიც, თანახმად მათის წინააღმდეგ გამოთქმულ სურვილისა. სოციალ-დემოკრატები მტრულად გვექცეოდნენ, დაუმსახურებულ ბრალსა გვდებდნენ. საჭირო იყო პირის-პირ მოგვესმინა მათი მსჯავრი; საჭირო იყო გაგება სხვა ამხანაგების აზრისა. გვინდოდა პოლიტიკურ მიმართულებათა გამოკამათებით გაგვეგო ჩვენი მიმართულების ღირსება-ნაკლულევაწებაც. მაგრამ სოციალ-დემოკრატებმა არ მოინდომეს ჩვენთან კამათი. მოსვლით კი მოვიდნენ, მაგრამ ორი დღის უნაყოფო და უაზრო კამათის შემდეგ, კონფერენციას თავი დაანებეს...

აქაც ძველ ანგარიშების გასწორებას არ ვაპირებთ. ყოველივე, რაც მოხდა და ითქვა ამ კონფერენცი-
 აზედ, შეტანილია ოქმებში, რომელნიც ცალკე წიგ-
 ნად დაბეჭდა რედაქციამ. აქ აღვნიშნავთ მხოლოდ
 ერთ რამეს: ჩვენ მოპირდაპირეთა თვალში სოციალ-
 დემოკრატიზმი და მარქსიზმი ერთად-ერთი ფორმა
 იყო სოციალიზმისა. ყოველი სხვა სოციალური
 მიმართულება არა მარქსისტულის ხასიათისა მხო-
 ლოდ ხალხის მოსატყუებლად არის გამოგონილიო.
 ვინც ს. დ. არ არის, ბურჟუა, ვინც ბურჟუა
 არ-არის, ს.-დ. უნდა იყოს და თუ ს.-დ. არ-არის
 და სოციალიზმს კი ჩემულობს, ეგ, რასაკვირველია
 ბოროტ-განზრახვით მოხდისო; აქ ცბიერება და
 ლალატი იმალება, ამიტომ ჰქა მაგასო! ასეთი იყო
 აზროვნება ს.-დემოკრატებისა. მაგრამ კონფერენ-
 ციის მნიშვნელობა ამ გარემოების გამო არ შემ-
 ცირებულა. საყურადღებოა ის რომ სწორედ ამ კომ-
 ფერენციამ ჩაუყარა საფუძველი ახალ პარტიას—სო-
 ციალისტ-ფედერალისტთა პარტიას. წინად დაქსა-
 ქსული ჯგუფები იყვნენ, იდეურ გაერთიანებისა-
 თვის მათ გარკვეული პროგრამა აკლდათ. ეხლა
 აღიარებული იყო ამ პროგრამის ძირითადი პრინ-
 ციპები და დაქსაქსულ ჯგუფების შეერთებაც შესა-
 ძლებელი გახდა. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ
 დამსწრე ანარქისტებმა თავისებური ხასიათი მის-
 ცეს კონფერენციას. მათის გავლენით სოციალურ
 საკითხების გარჩევას მთავარი ყურადღება მიექცა,

აღიარებული იყო მუშათა მოძრაობის კლასობრივი და დამოუკიდებელი ხასიათი. გარდა ამისა, მათვე წამოაყენეს ის აზრი, რომ სოციალიზმ-ფედერალიზმი ანარქიულ-სოციალიზმის შინაარსია და რომ სოციალიზმის განხორციელება სახელმწიფოებრივ ფორმებში შეუძლებელი ოცნებაა. მაშინ ხოლო ამ საგნის შესახებ კამათი არსებითად არ გამართულა. კონფერენციამ „საქართველოს“ რედაქციას დაავალა დაწვრილებით გამოერკვია სოციალიზმ-ფედერალიზმის პრინციპები და პროგრამაც შეემუშაებინა ამ პრინციპების მიხედვით. „საქართველოც“ შეუდგა ამ საქმეს. მაგრამ ამ დროს რუსეთსა და კავკასიაში დიდებული რამ ხდებოდა: ყოველივე ამოძრავდა, ყველას და ყველაფერს ახალი ელფერი დაედო, იშვა და გამოაშკარავდა ახალი ძალა, დაარსდნენ ახალი წრეები და პარტიები. და ყოველივე ამან დიდ-მნიშვნელოვანი გაკვეთილი მისცა სოციალისტურ მოძრაობას.

თავი III.

პირველი ნაბიჯები.

რევოლიუციის ისტორიას არა ვწერთ. ჩვენ გვინდა აღვნიშნათ მხოლოდ ზოგიერთი მომენტი იმ დიდებულ მოძრაობისა, რომელიც ჯერაც არ დაბოლოვებულა და რომელსაც მოჰყვება ძირითადი გარდაქმნა ჩვენის ცხოვრებ სა. ზემოდ უკვე

გვქონდა ნათქვამი, რომ ამ რევოლუციას თავისი ეტაპები წარსულშიაც ჰქონია. საქართველოს ტერიტორიაზედ ხალხი არ მოსვენებულა; ხან ერთ კუთხეში იფეთქებდა ამბოხება, ხან მეორეში. ხან პოლიტიკურ მონობის წინააღმდეგ სდგებოდა ხალხი, ხან სოციალურ უკუღმართობის შესწორება სწადდა მას. დღეს კი წყლული მომწიფდა, უკმაყოფილება მოზღვავდა ერთის კიდიდან მეორემდის. გამოფხიზლებულ ხალხს ბელადი და გზის მაჩვენებელი სჭირდა და ამ ბელადად გურია, **გურიის გლეხ-კაცობა** გაუხდა ქართველ ხალხს. რაც გურიამ განიკადა და მოიმოქმედა, რაც გურიაში ითქვა და შემუშავდა,—ის მოედო მთელ საქართველოს, ის გახდა ქართველ ხალხის აზრად და საქმედ. ეს იყო მოძრაობა **ხალხოსნური**, მოძრაობა ხალხის გულში შემუშავებული და დიდ ხანს გულშივე შეგუბული, მოძრაობა დიდებული და ორიგინალური. ბევრსა ჰგონია, რომ ამ მოძრაობას სოციალ-დემოკრატები ხელმძღვანელობდნენ და რომ იგი მოძრაობა სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობა იყო. მაგრამ ეს შემცდარი აზრია. მართალია, მოძრაობის მსვლელობის დროს საქმეში სოციალ-დემოკრატია ჩაერია, მართალია ისიც, რომ ჩვენებურ მუშებს სოც.-დემოკრატები ხელმძღვანელობდნენ იმ თავითვე, ხოლო ჩვენი რევოლუციის **ორიგინალობა** სოციალ-დემოკრატიულ თეორიის და მოქმედების გარეშე გამოისახა.

გურიის მოძრაობის შესახებ „საქართველო“
(№ 22, მარტი) აი რასა სწერდა: „გურიაში მდგო-
მარეობა ამნაირია: მემამულენი გარბიან, სტოვე-
ბენ თავიანთ სახლ-კარს. მათი გაქცევა იმით აიხ-
სნება, რომ გლეხები ემუქრებიან და მამულეების
ექსპროპრიაციის სურვილს აცხადებენ. ხალხი მთა-
ვრობის სასამართლოში აღარ დადის და ბევრმა
ხალხის შიშით საჩივრებზე ხელი აიღო. ოზურგე-
თის მსაჯულს გამოეცხადებინა, არავითარი საქმე
აღარ მაქვს, ხალხი ჩემთან აღარ დადისო, ყველა
საქმეებს თურმე ხალხის მიერ ამორჩეული სამსჯა-
ვრო სწყვეტს... რომ დავუფიქრდეთ ამ შესანიშნავ
და არა-ჩვეულებრივ გარემოებას, დავინახავთ, რომ
ჩვენ ხალხს, ერთ მისს ნაწილს მაინც გაუგია, რა-
ში მდგომარეობს სოციალური რევოლუცია. შრო-
მის განთავისუფლების და კერძო საკუთრების მო-
სპობასთან ერთად, იგი აღიარებს ნამდვილ **კომუ-
ნალურ ტენდენციებს**. იგი ირჩევს დღეს საკუთარ
სამსჯავროს, აქედან ერთი ნაბიჯია თავისუფალ
„კომუნის“ აღიარებამდე. იმ ხალხს, რომელსა კ
ამგვარი მეთაურნი, მებრძოლნი ჰყავს, მომავალისა
არ უნდა ეფიქრებოდეს!“ ასე სჯიდა „საქართვე-
ლო“, მაგრამ, საუბედუროდ, ამ შესანიშნავ და
ორიგინალურ მოძრაობას მალე სხვა გვარი მიმარ-
თულება მისცეს. გურულ გლეხთა, ქართველ ხალ-
ხის ამ „მეთაურების“ მოქმედებას საზღვარი დაუ-
დეს; ბუნებრივი მეთაურები „გადააყენეს“, გარეშე

პირებმა ისურვეს მოძრაობის მეთაურობა, და საქმეც სხვანაირად დატრიალდა. იმ დროს, როდესაც თითქმის მთელ საქართველოში ააპრიალეს სასოფლო კანცელარიები, დასწვეს ოფიციალური ქალღაღადები, გადააყენეს მთავრობის მოხელენი, იმ დროს, როდესაც გლეხობა ტყის და საძოვრის სოციალიზაციას ახორციელებდა, ხოლო ზოგიერთ კუთხეში მიწის სოციალიზაციის შესახებაც იწყეს ფიქრი და ქადაგება, მოძრაობას წინ გადაეღობნენ სოციალ-დემოკრატები და ზღვასავით ფაროო ხალხოსნური მოძრაობა ჩასდეს კალაპოტში, შებოქვს „სტიქია“ და დიდებულ იდეალებით გატაცებულ ხალხს პატარა დროში დააქერინეს ხელში, რომელზედაც ეწერა: „ბატონ-ყმობის ნაშთების გაუქმება“ და „ჩამონაქრები“. აი ამ დროიდან შეაქმნა მოძრაობა სოციალ-დემოკრატიული, წინადაც კი (მართალია, მოკლე ხანს) აგა იყო მარტოადენ ხალხოსნურა და კომუნალურა.

რათა ლიტონ სიტყვად არ ჩამოგვართვან ზემოდ ნათქვამი, გავიხსენოთ ის, რაც ითქვა ამ საგნის შესახებ თუნდ რუსეთის ს.-დემოკრატების მეორე სიეზდზე. თავის დროზე „საქართველომ“ (№ 24) აღნიშნა იქ ნაღაპარაკევი. ყური დაუგდეთ კავკასიის დელეგატს ვინმე კოსტროვის. კოსტროვი, ჩახედული გურიის გლეხების საქმეებში, აფრთხილებდა ამხანაგებს: „ნაშთებს ნუ დაეჯერდებით, სოციალიზაციაც შევიტანოთ პროგრამაში, თორემ

ხალხი ხელიდან გაგვისხლტებაო თუ ვუთხარი
გლებობას, ამბობს კოსტროვი, რომ რევოლუციამ
მხოლოდ ძველი ნაშთები უნდა აღმოთხვრასო, ეს
ის იქნება, ვითოც არაფერი არ გვითქვამს. ისინი
მეტს მოითხოვენ და რევოლუციის დროს მიწას
მოჭხევენ ხელსაო“. (იხ. სივხდის ოქმები, გვ. 196).
ან კიდე: „...გურიაში „ჩამონაქრებზე“ კი არ არის
ლაპარაკი, ბატონ-ყმობის ნაშთები იქ ყველაზე
მეტად არის გამქრალი... მოძრაობის სათავეში თვით
ჩვენი ამხასაგები უდგნენ და ქადაგებდნენ არამც
თუ ბატონობის სრულს აღმოთხვრას, არამედ მიწის
სოციალიზაციასაც. მე თვითონ ვიცი, რომ იყო
შემთხვევა, როცა სოფლის ყრილობაში ერთმა უბ-
რალო გლებთაგანმა იქადაგა მიწის საკუთრების გა-
უქმების შესახებ და მის სოციალიზაციაზე...“ (იქ-
ვე გვ. 213).

ხომ გესმით! სანამ მოძრაობა ხალხოსნური
იყო, სოციალიზაციაზე ბკობდნენ, ხოლო შემდეგ,
როდესაც კოსტროვის გაფრთხილებამაც ვერა უშვე-
ლარა და ხალხს მიასიეს „დოქტრინიორები“, ხალ-
ხოსნური მდინარე მარქსისტულ მორვეში ჩამარხეს.
წინად „კოსტროვები“ ხალხს მისდევდნენ, მერე კი
თავისი თავი და ხალხიც ლენინს გააყოლეს—იმ
ლენინს, რომელიც ხსენებულ სივხდზე არიგებდა
კოსტროვს: „ჩვენ დავშორდებით პროლეტარიატის
კლასობრივ შეხედულებას, თუ რომ ჩვენს პრო-
გრამაში შევიტანთ, რომ გლებობა ერთობ შორს

წავა ბატონყმურ ნაშთების გაუქმებაზეო“. (გვ. 198).
ხომ გაიგეთ! კაცს ფაქტებს ეუბნებიან, გლეხები
სოციალიზაციას ითხოვენო. ფილოსოფოსი კი შე-
უდრკელად რომავს: ჩემის გამოანგარიშებით, გლე-
ხობა ბატონ-ყმურ ნაშთების გაუქმების იქით ვერ
წავა და თუ წავა, უთხარით, რომ ეგ ეწინააღმდე-
გება „პროლეტარიატის შეხედულებას“ და ფეხსაც
ალარ გადასდგამსო... უგუნურებავ, ძლიერია შენი
სამეფო!

მაგრამ დავუბრუნდეთ ისევ სოციალისტ-ფე-
დერალისტებს. ამ დროში ამ პარტიას უკვე განსა-
ზღვრული ფიზიონომია მიეცა. შესამჩნევად მარცხ-
ნივ დაიხრა მაგრამ საკვირველია პირველ შეხე-
დვით ერთი რამ. პარტიის მოძღვრება და მიმართუ-
ლება თითქოს ეთანხმებოდა იმ მიმართულებას და
მოძრაობას, რომელსაც თვით ხალხი ადგა. **ხალხს
მთელი მიწა უნდოდა. ს.-ფედერალისტებიც მი-
წის სოციალიზაციას ჰქადაგებდნენ. ხალხს სრუ-
ლი თვითმართველობა სწადა: მან სოფლის ავ-
ტონომიაც კი აღიარა, ს.-ფედერალისტებიც ავ-
ტონომიას იცავდნენ. ხალხს რუსეთისაგან გან-
შორება არ უნდოდა: ს.-ფედერალისტებიც ფე-
დერალიზმს აღიარებდნენ. ხოლო მიუხედავად ყვე-
ლა ამისა, ხალხს ბელადად „ჩამონაქრების“ და
„ცენტრალიზმის“ მქადაგებელნი გაუხდნენ. რათ
მოხდა ეს? რა მიზეზია ამისთანა უკუღმართობისა?
ამისი ბრალი, ერთის მხრივ, თვით ს.-ფედე-**

რალისტებს ედებათ.. მეორეს მხრივ კი, მიზეზს ს.-
დემოკრატთა პარტიის ვითარებასა და მოქმედებაში
უნდა ვეძებდეთ. მართალია, ს. ფედერალისტთა პარ-
ტია ახალი, ნორჩი პარტიაა; მხოლოდ ამ ხანაში
ისახებოდა მისი ფიზიონომია; მხოლოდ ეხლა აარ-
სებდა ის კომიტეტებს, ეხლა იწყო პროპაგანდა
და პრაქტიკული მოქმედება. მაგრამ პარტიის პირ-
ველი ნაბიჯები შეუცდომელი არ იყო. პარტიას
ირგვლივ ეხვეოდა იმისთანა ხალხი, რომელსაც სო-
ციალიზმთან არაფერი ჰქონდა საერთო. მართალია,
ეგ მოხდა იმიტომ, რომ „საქართველომ“ ავტონო-
მია აღიარა და ავტონომიის აზრს „ქართული სა-
ზოგადოება“ ჩაეჭიდა. ხოლო „ქართულ საზოგა-
დოებას“ თავისი პარტია, თავისი პოლიტიკური
მოღვაწენი არა ჰყავდა და დაებლაუქნენ „საქარ-
თველოს“ და მის მიმდევართ. ესენი ავტონომიას
იცავენ, „დასვლებსაც“ ეომებიან, მაშ ჩვენი ღვი-
ძლი შვილები იქნებიანო. ს.-ფედერალისტებსაც
გაუხარდათ, თანამგრძნობი ელემენტი გვყავსო. ის
კი არ მიიღეს მხედველობაში, რომ ეგ „თანამგრ-
ძნობი ელემენტი“ ვნების მეტს მას არას აძლევდა.
ს. დემოკრატებმაც კარგად გამოიყენეს ეს გარემო-
ება. ქართულ საზოგადოების, ქართულ ბურჟუა-
ზიის, მემამულეების და მესაკუთრეების ფსიხოლო-
გიას ს.-ფედერალისტთა პარტიის ფსიხოლოგიად
ხდიდნენ და მოურიდებლად სახელს უტეხავდნენ
ხალხის თვალში—ფედერალისტები ბატონ-ყმობის

მომხრენი არიან, ჰირბადეს იფარებენ, დახეთ, ძლი-
ერთა“ წყალობა არ აკლიათ, დახეთ ყოველთვის
და ყველგან სოციალ-დემოკრატებს ეჩხუბებიან,
ყველას დაუმეგობრდებიან, ოღონდ ს.-დემოკრა-
ტებს დააკლონ რამეო. ს.-დემოკრატებს სიმართლის
განძრახ დამახინჯებისათვის ხალხის და ისტორიის
წინაშე დიდი დანაშაულობა მიუძღვით. მაგრამ ს.-
ფედერალისტებიც უტაქტობისა თუ პოლიტიკურ
მოუმწიფებლობის გამო სიცრუის მთქმელთ საზრ-
დოს აძლევდნენ...

ესლა გარემოება იკვლება. ხალხის მოძრაობამ
შეანძრია მთელი საზოგადოებრივი შენობა. ყოვე-
ლივე დაბარბაცდა, შეირხა, ვისაც ეძინა—გამოი-
ღვიძა; ვინც ფხიზელი იყო, ხოლო უსაქმო ოც-
ნებაში ატარებდა სიცოცხლეს, მოქმედება დაიწყო.
მოძრაობამ ყველას თავ-თავისი ადგილი უჩვენა.
ვინც წინად მარჯვნივ იდგა, მარცხნივ დაიწია.
ხოლო, ვისაც ცხოვრებაში არაფითარი ადგილი
არ მოეპოვებოდა, ამ ადგილის შოვნაზე დაიწყო
ფიქრი. ხალხმა უარჰყო ეკლესია და მღვდლები.
მღვდლებმაც ეკლესიის გაუმჯობესობაზე იწყეს
ზრუნვა. გაჩნდნენ ჩვენში ავტოკეფალისტები. ხალ-
ხმა ზურგი აქცია უსარგებლო სკოლას. პედაგოგე-
ბმა სჯა-ბაასი დაიწყეს სკოლის გაუმჯობესების
შესახებ. ხალხმა ბრძოლა გამოუცხადა უმოქმედო
ბურჟუაზიულ ინტელიგენციას და ბურჟუაზიამაც
იფიქრა, გულ-ხელ დაკრეფილი არ უნდა ვიყო,

საქიროა არსებობისათვის ბრძოლა გაეწიო, პოლიტიკური პარტია შევადგინო, საქიროა გავაგებინო ხალხს, რომ არც მე ვარ წინააღმდეგი მოძრაობისა, საქიროა მოვხიბლო თავისუფლების ილიუზიებით, იგებ ხალხის წყრომა დაშოშმინდეს!.. და აი ვხედავთ საყურადღებო მოვლენას. ს.-ფედერალისტებს ნელ-ნელა „ზომიერი“ და „ღარბაისელი“ ელემენტი ეცლება. ამათ პარტიის გარეშე მდგარმა საზოგადოებამაც მისცა მხარი და „დემოკრატიულ“ პარტიის ფიზიონომიაც ისახება ნელ-ნელა. ქართველი დემოკრატები ახლად გამოსული პარტიაა (თუ სიტყვა „პარტია“ აქ უადგილო არ არის). ხალხი კი, რომელიც ამ პარტიაში შედის, ჩვენი ნაცნობი პატრიოტები არიან. ამ სამი-ოთხი წლის წინად ესენი იყვნენ, რომ გაიძახოდნენ; „ფრთხილად! ჩუმად!.. გადაგვასახლებენ! მოგვსპობენ!.. აი მარშალი“... და სხვა. დღეს ესენი დემოკრატები არიან. ზოგიერთი მათგანი „სარეგოლიუციო“ სიტყვებსაც კი ხმარობს ლაპარაკში. დროთა ბრუნვაა. ან კი, თუ ადამიანი მიიმუნისაგან წარმოსდგა და განვითარდა, რატომ ქართველი დემოკრატები ვერ წარმოსდგებიან იმ მცონარა, მშიშარა და იდეალს მოკლებულ წრიდან, რომელსაც აქვს სახელი „ქართული საზოგადოება“—ოღონდაც!

მაგრამ დავუბრუნდეთ ისევ მიზეზების გამოწვევას. საქმე ის არის, რომ რუსეთში მოძრაობა დიდი ხანია მზადდებოდა. 1825 წლიდან მოყოლე-

ბული თითქმის განუწყვეტლივ ვითარდებოდა საკონსტიტუციო, ნაროდნიკული და სოციალისტური მოძრაობა. რუსეთის ინტელიგენციას შესაფერი ამაგი მიუძღვის ხალხის წინაშე. იყო დრო, როდესაც გამბედავი პატარა ინტელიგენტთა ჯგუფები ებრძოდნენ ერთსა და იმავე დროს მთავრობის ვერაგობასისასტიკეს და ხალხის გულგრილობას, მოუშზადებლობას და ხშირად მტრობასაც კი. მძიმე და უნუგეშო მუშაობას ეწეოდნენ რუსეთის ნაროდნიკები, რომელნიც ხალხისთვის ცოცხლობდნენ, ხალხისთვის იბრძოდნენ, ხოლო შეჩვენებულნი და დევნილნი იყვნენ საკუთარ ქვეყანაში. მაგრამ რევოლიუციონერთა თავგანწირული ბრძოლა, რომელსაც მიუხედავად ათასგვარ დაბრკოლებებისა, ხშირად გამარჯვებაც ხვდებოდა ხოლმე წილად, ბოლოს, მეოთხმოცე წლებში, სრულიად დამარცხდა. ამ დროიდან რეაქციამ იწყო მძვინვარება, ამ დროიდანვე იწყება მარქსისტული, სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობა—მოძრაობა ზომიერი, წყნარი და მშვიდობიანი.

რაც შეეხება საქართველოს, აქ სხვა გარემოებას ვხედავთ. ზემოდ გვქონდა ნათქვამი, რომ მეცხრამეტე საუკუნეში ჩვენში მომხდარ აჯანყებას თუ ამბოხებას უმეტეს შემთხვევაში ხალხურა ხასიათი ჰქონდა. თვით ხალხი იყო მოძრაობის დამწყები:— ინტელიგენცია არსად სჩანდა. ჩვენის ახალგაზღვობის ერთი ნაწილი რუსეთის მოძრაობაში

იღებდა მონაწილეობას. პეტერბურგსა და მოსკოვში იწყებდა მოქმედებას, ხოლო შებორკილი სწყვეტდა და ათავებდა კიბიბირის შორეულ გუბერნიებში. ახალგაზღობის მეორე ნაწილი კი, მშვიდობიანი და ზომიერი ნაწილი, სამშობლოში „კულტურულ საქმეებს“ ეწეოდა. მით დაგვიარსეს პრესსა, თეატრი, შექქმნეს ახალი ტიპის ხელოვნება და სხვა ამ გვარი. ქართულ საზოგადოებრივობის განვითარებისათვის ყველა ამასან კქონდა თავისი მნიშვნელობა. ხალხ აქ არ აყო თავისუფალი აზრი, პოლიტიკურა მწეობრა მოქმედება, გაბედულება, აქ ამ წრეებში ეროვნული ძელანქილათა და სპლინა იზრდებოდა, აქ მოქალაქობრივი გამბედაობა ნაფრმსაჯულთა ანსტიტუტის და ერობას შემოდების საჭაროების აღიარების იქათ არ მადაოდა.

ბოლოს, როდესაც სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობა საკმარისად გაიზარდა რუსეთში, ჩვენშიაც გადმოიტანეს მარქსიზმი. ინტელიგენციის ერთის ნაწილის საშუალებით ქართველ მუშებში დაიწყეს მუშაობა. ეს მუშაობა თხუთმეტიოდე წელიწადი სწარმოებს. და მას შედეგად ის მოჰყვა, რომ ქართველ მუშების დიდი უმრავლესობა სოციალ-დემოკრატიებად გახდნენ. მეტიც, ქართველ მუშების ვაფლენით იგი მოძრაობა კავკასიის პროლეტარიატის დიდ ნაწილს მოედო.

ვინც რა უნდა სთქვას ქართველ მარქსისტების შესახებ, მხოლოდ მათ ერთი უტყუარი დამ-

სახურება სამუდამოდ შერჩებათ. ისინი მივიდნენ ჰუშებთან, დარაზმეს ივინი და აამოძრავეს. სხვა კითხვაა, რა შეიტანეს ამ წრეებში, რა ღირსების რაზმები და მოძრაობა შექმნეს. მიუდგომელ და ჩახედულ ადამიანისათვის აშკარაა, რომ აქ თავისუფალ სოციალიზმის ქადაგებას არა ჰქონდა ადგილი, აქ სოციალიზმს დემოკრატიზმს უქვემდებარებდნენ. და ეს იყო მიზეზი, რომ რუსეთშიც და ჩვენშიაც კონსტიტუციონალისტთა დროშა მუშებს ეკირათ, მაშინ როდესაც მარტოოდენ ბურჟუაზიას და დემოკრატიას უნდა სჭეროდა იგი.

სოციალ-დემოკრატებმა დაარწმუნეს მუშები, რომ მათი მისია ბურჟუაზიულ რევოლიუციის მოხდენაა და მუშებმაც იკისრეს ბურჟუაზიულ რევოლიუციის მეთაურობა. რევოლიუციებს, საზოგადოდ „კილოს და ელფერს მუშები“ აძლევენ ხოლმე და ამიტომ იყო, რომ რუსეთში და ჩვენშიაც ხალხსწრა მამძრავა შეიხუთა, მას თითქოს ფრთები შეაკვეცეს და ყოველივეს და ყველას ბურჟუაზიული დაღი დააკრეს. ხოლო ამ „ბურჟუაზობის“ წინააღმდეგ ბრძოლის უნარი ს.-ფედერალისტებს არ შესწევდათ. ისინიც იყვნენ გაბმულნი ბურჟუაზიულ რევოლიუციის მიერ მოქსოვილ ბადიში.

აი, აქ უნდა ვეძებდეთ იმ გარემოების ახსნას, რომ ხალხი უკვე ნაცნობ სოციალ-დემოკრატებს ვაპყვა და ზურგი უჩვენა ახლად მოვლენილ ს.-ფედერალისტებს, მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკ-

ნელნი თითქოს უფრო ახლო იდგნენ ხალხის მისწრაფებასთან. ჰო, ახლო იდგნენ, ხოლო სავსებით კი ვერ მოახერხეს რევოლუციის აზრის და სულის გაშოსახვა. რევოლუციის აზრი და სული კი ერთ ზოლიტიკურ რეჟიმის დამხობაში და მუარეს აშენებაში არ არის. იგი დაშლა-დაწვევაშია ძალმომრე ფორმებისა, სულ ერთია კონსტიტუციონალური ხასიათი აქვთ ამ ფორმებს, თუ ავტოკრატიული.

სახელმწიფო ძალდატანებით დაარსდა და ხალხი შეგნებით თუ ინსტინქტით ყოველთვის ებრძოდა იმას, რაც ძალით მოახვიეს კისერზე. რევოლუციის დროს იგი შლის და ანგრევს საკუთრების დამცველ სახელმწიფოებრივ შენობას და აი თუ ამ დროს მას დაანახვებენ თავისუფლების სამეფოს, ასწავლიან, როგორ უნდა მოაწყოს თავისი ცხოვრება სოლიდარობის და ნებაყოფლობის ნიადაგზე, რევოლუცია ნაყოფიერი ხდება, პრესის და ქადაგების ძალა და მნიშვნელობაც იზრდება. სოციალ-ფედერალისტებმა ეს გაბედული ნაბიჯი ვერ გადადგეს, ვერც გავლენა მოიპოვეს.

აქ შევდგეთ. ახლა მივაქციოთ ყურადღება ს.-ფედერალისტთა პარტიის დღევანდელ იდეურ ვითარებას. პარტიაში ორმა მიმართულებამ იჩინა თავი. ვნახოთ, რა ნიადაგზე მოხდა ეგ იდეური განხეთქილება და რა საგნის გარეშემო ტრიალებს დავა ორ მიმართულებათა შორის.

თავი IV.

„მეგობარი“ და მისი მრწამსი.

გადავფურცლოთ „მეგობრის“ ნომრები. „მეგობარი“ (და მის შიშველ „ისარი“) თუმცა არ იყო ოფიციალური ორგანო პარტიისა, მაგრამ ყოველთვის გამოდიოდა მოსარჩლეთ პარტიის მარჯვენა ფრთისა და მტკიცედ და მხურვალედ იცავდა „სახელმწიფოს“ და „დემოკრატიზმს“ „ანარქისტების“ წინააღმდეგ. მაშ გავეცნოთ „მეგობარს“.

თავდაპირველად უნდა აღვნიშნოთ, რომ „მეგობარსა“ ჰგონია, ვითომ პარლამენტარისტთა და ანტიპარლამენტარისტთა შორის ტაქტიკური უთანხმოებაა მხოლოდ და ამიტომ გაზეთის აზრით „პარტიულ მთლიანობის ინტერესმა უნდა უკარნახოს ჩვენს ამხანაგ ანტიპარლამენტარისტებს, ან ჩვენთან ერთად იმუშაონ სათათბიროს წევრთა არჩევნებისათვის მზადებაში და ან თუ ეს ვერ მოახერხეს ხელი მაინც არ შეგვიშალონო *) („მეგობარი“ № 11). როგორც ხედავთ, „მეგობარი“ დარწმუნებულია, რომ იგი ნამდვილ ნიადაგაზე დგას და ურჩევს ანტიპარლამენტარისტ-მეგობრებს, პარტიის მთლიანობას ნუ დაარღვევთ, დაგვეთანხმეთ და თუ არ დაგვეთანხმებით, ნუ გვიშლითო, რადგან ჩვენა

*) მაშინ ირკვევოდა საკითხი, მივიღოთ თუ არა მონაწილეობა საპარლამენტო არჩევნებში.

ვართ პარტიის აზრების გამომსახველი და მისი ტრადიციების დამცველნიო. „მეგობარი“, რა თქმა უნდა, ძლიერ გაკვირვებული დარჩებოდა, ანტიპარლამენტარისტებს რომ ამ გვარადვე მიეგო ორგანოსთვის: პარტიულ მთლიანობის ინტერესმა უნდა უკარნახოს ჩვენ ამხანაგ-პარლამენტარისტებს, ან ჩვენთან ერთად იმუშაონ სათათბიროს წრის გარეშე, ან თუ ეს ვერ მოახერხეს ხელი მაინც არ შეგვიშალონო. ვგონებ, ამის თქმა იმგვარივე უფლებით ანტიპარლამენტარისტებსაც შეეძლოთ, მაგრამ აქ უთანხმოება ტაქტიკური კი არ არის, არამედ პრინციპიალურია. „მეგობარმა“ კი ტაქტიკურ ნიდაგზე გადმოიტანა კამათი და სადავო საგანი მეტად გააიიფა.

ჩვენ აქ იმის შესახებ ლაპარაკს არ ვაპირებთ, უნდა თუ არა მივიღოთ მონაწილეობა არჩევნებში. ჩვენ გვინდა მხოლოდ მივაქციოთ მკითხველის ყურადღება იმაზედ, რომ „მეგობრის“ რედაქცია ძლიერ მტკიცედ არის გამსკვალული სახელმწიფოებრივ ტენდენციებით. და სწორედ ამითი აიხსნება მისი თავგამოდება სახელმწიფოებრივ დაწესებულებებისადმიც. მართალია, „მეგობარი“ ამბობს: „ს.-დემოკრატებისავეთ არ ვაზვიადებთ სახელმწიფოებრივ დაწესებულებათა“ო, მაგრამ, ეს ასე არ არის. ვადიკითხეთ გაზეთის მეთაური წერილები და ნახავთ, რომ გაზეთი უზომოთ აზვიადებს სახელმწიფოს და კანონის მნიშვნელობას, ყური დაუგდეთ: „რო-

დესაც მომქმედი კანონები შეთანხმებულია საზოგადოებრივ და უფლებრივ შემეცნებასთან, მაშინ გრძნობა კანონიერებისა მტკიცე ნიადაგზეა დამყარებული და კანონის დარღვევა მხოლოდ იშვიათი პატოლოგიური (ავათმყოფური) მოვლენაა; პირიქით, როდესაც კანონები თავის შინაარსით ხალხის თვით შეგნებას ეწინააღმდეგება, მაშინ კანონიერების გრძნობა აუცილებლად ირღვევა და ქვეყნად მყუდროების ნაცვლად მყარდება უწყესობა, ანარქია ბოროტ-მომქმედება, ცარცვა-გლეჯა და სხვაო“. („მეგობარი“ № 1). ერთი შენიშვნა. რაც „ლამპარს“ ეკადრება, ის შეუწყნარებელია „მეგობრისთვის“. ანარქია, ბოროტ-მომქმედება და ძარცვა-გლეჯა ერთ გოდორში ჩაუყრია „მეგობარს“. მაგრამ, ვსთქვათ ეგ ჩვეულებრივი *lapsus linguae*-ა (ენის ბორძიკია). საინტერესოა, სად და რომელ სახელმწიფოში კანონები თავის შინაარსით ხალხის თვით შეგნებას არ ეწინააღმდეგებიან? დაარსდა თუ არა სახელმწიფო, იგი საკუთრების მცველად შეიქნა და მაშასადამე იმ თავითვე ჰყვლედდა იმათ, ვინც მესაკუთრეებს აცხოვრებდნენ. და ამიტომ კანონი არასოდეს არ იყო შეწყნარებული გაყვლენილთა მიერ. კანონის დარღვევა არასოდეს არ ყოფილა იშვიათი პატოლოგიური (ავათმყოფური) მოვლენა, როგორც ჰგონია „მეგობარს“, არამედ მუდმივი და საზოგადო.

რაკი „მეგობარი“ ასეთ მოსარჩლედ გამოვიდა

კანონიერებისა, აშკარაა მის თვალში ყოველივე დასაგმობი გახდა, რაც უფლებრივ ნიადაგს არღვევს. „თანამედროვე სახელმწიფო უფლებრივ ნიადაგს ემყარება და ამიტომ არ შეუძლია სამოქალაქო ომი აღიაროს კონფლიქტის გადამწყვეტ საშუალებად ისე რომ თავის თავს არ ეწინააღმდეგოს, თავისუფლებრივად მიჩნეული ბუნება არ უარპყოსო“. ეგ აშკარაა. რა თქმა უნდა, სახელმწიფო მოქალაქობრივი ომის წინააღმდეგია. მოქალაქობრივი ომი, ლოდიკის უკანასკნელი დასკვნამდე განვითარებული, ხომ იგივე კლასთა ბრძოლაა და ეგ ბრძოლა მესაკუთრეთა და მის მცველის სახელმწიფოს დამარცხებით გათავდება. ამიტომ ადვილად გასაგებია სახელმწიფოსშიში სამოქალაქო ომის წინაშე. ხოლო სრულიად არ გვესმის, საიდან დაებადა ამ გვაროვით გრძობა, „მეგობარს“. „სამოქალაქო ომი როგორც ყოველი ომი ყოველის უწინაარეს განადგურების მომასწავებელია, ამბობს გაზეთი, განადგურება კი შეუძლებელია სასურველი იყოს ან კანონმდებელთათვის ან კანონის აღმასრულებელთათვისა“. შენთვის კი „მეგობარო“, სასურველია იგი თუ არა?....

„მეგობარი“ იკვლევს იმ გვარ საზოგადოებრივ ფორმას, რომელიც თავისუფლებას არ ზღუდავს და პიროვნების განვითარებას ხელს უწყობს. ამ საგანს შეეხება ამხ. იგივე თავის წერილებში. ავტორის აზრით ძალ-დატანება და პიროვნების შე-

ზღუდვა იქიდან წარმოსდგა, როდესაც მართველობა დაშორდა საზოგადოებას. „საზოგადოების და მმართველობის დაშორებას თან ჰყვებოდა მონობა, ძალ-დატანება, თავისუფლების შეზღუდვა, („მეგობარი“ № 12) ამბობს იგივე. ასე რომ, ნორმალური მდგომარეობის დამყარებისათვის საჭიროა საზოგადოების და მმართველობის გაერთიანება“. მაგრამ ეს ასე არ არის.

საგვარეულო წესწყობილებაში, როდესაც ჯერ კიდევ სახელმწიფო არ არსებობდა, არც მართველობა იყო. მაშასადამე, იგი ვერც საზოგადოებას დაშორდებოდა. მართველობა შექმნილი იყო სახელმწიფოს მიერ. მართველობას განსაკუთრებული ფუნქციები აქვს. იგი ყოველთვის იძულების ხასიათისაა (принудительный). საგვარეულო წესს არასდროს იძულებითი ხასიათის მართველობა არა ჰყავდა. ამიტომ სკდება იგივე, როდესაც ამბობს: „სადაც მთავრობა გახდა ცენტრალური, იქ არ არის თავისუფლება“. (იქვე). არც იქ არის თავისუფლება, სადაც მთავრობა დაახლოვებულია საზოგადოებასთან, ან კიდევ სადაც პოლიტიკური უფლება ხალხის ხელშია. უფლობა (власть) უფლობაა და ვის ხელშიაც იყოს, იგი ზღუდავს თავისუფლებას. ამხ. იგივე სურს, რომ, უფლობა პირდაპირ ხალხის ხელში გადავიდეს. „საჭიროა ხალხის პირდაპირი მონაწილეობა, პირდაპირი მართველობა, ეს კი შეიძლება მხოლოდ მაშინ, როცა უფლობა დანა-

წილებულია, მართველობა კი არ წარმოადგენს ერთს განუყოფელს ერთეულს, არამედ შეადგენს თვითმმართველ ერთეულობის კავშირსაო“. (იქვე).
ეგ ხომ შვეიცარიის ტიპის სახელმწიფოა! ეგ ხომ რეფერენდუმის აპოლოგიაა (ქებაა)! მაგრამ დახე მუხთლობას! სადაც ხალხი სცემს კანონებს და სადაც მართველობაც ხალხოსნურია, შვეიცარიაში, ხშირად მომხდარა, რომ რეფერენდუმის საშუალებით პროგრესიული ხასიათის კანონები უარ უყვიათ. ფედერალური რეფერენდუმი 1875 წლიდან მოქმედობს. ამ დროიდგან დებლუაჟის ცნობებით ხალხმა მიიღო და უარჰყო შემდეგი კანონები, პოლიტიკურ უფლებათა შეზღუდვის შესახებ კანონს მომხრე 202,583 ხმა აღმოუჩნდა, ხოლო წინააღმდეგი მარტო 207,263 ხმა. სიკვდილით დასჯის კანონს მომხრე აღმოუჩნდა 200,485, წინააღმდეგი კი 181,588 და კანონი გაიყვანეს. 1882 წ. სკოლა დაექვემდებარა საერო მართველობას, ყველა სარწმუნოების ყმაწვილებს შეეძლოთ სკოლაში მიეღოთ სწავლა ისე, რომ მათ სარწმუნოებას არავინ უნდა შეჰხებოდა. კანტონები ამას არ ასრულებდნენ. საჭირო იყო სკოლების რევიზია და დაინიშნა განათლების მინისტრის თანამდებობა. კათოლიკენი და პროტესტანტები შეფაცურდნენ, საქმე რეფერენდუმამდე მიიყვანეს და რევიზიის საჭიროება უარჰყვეს. 1891 წელს რეფერენდუმის საშუალებით დაამტკიცეს სადამოყენო ტარიფი, რომელიც

პროლეტარიატისათვის ყოველთვის მავნებელია. 1894 წელს ფედერატიულ საბჭოს უნდა მიჰნიკებოდა უფლება მიუშიათა ორგანიზაციების დაკანონების შესახებ. სოციალიზმის მტრებს შეეშინდათ და რეფერენდუმის საშუალებით უარჰყვეს კანონი და სხ. და სხვა... *) ხალხური მართველობაც ამისთანა უნდა! იკითხავთ, რა მიზეზია, რომ ეგ ასე ხდება? რა მიზეზია, რომ ხალხური მართველობა ამისთანა რეაქციონურია? მიზეზს სოციალურ წყობილებაში უნდა ვეძებდეთ. **სანამ ეკონომიური უთანასწორობაა გამეფებული, არავითარი რეფერენდუმი საფსხ უბედურებიდან ვერ იხსნის, პირიქით, რეფერენდუმიც ხდება იარაღად შევიწროვებისა და დაჩაგვრისა. ზოლო, როცა ეკონომიური უთანასწორობა მოიხშობა, წარმოება და მოხმარება საზოგადოებასდება, მაშინ არც რეფერენდუმია საჭირო.** უფლობა, ცენტრალისტურია იგი, თუ დეცენტრალისტური, გაერთიანებული თუ დანაწილებული, ძალმომრეობას ჰბადებს. რადგან მისი ბუნება ყველგან და ყოველს შემთხვევაში იძულებითი ხასიათისაა.

სავარეულო წყობილებაში ყველანი თანასწორ ეკონომიურ პირობებში სცხოვრობენ. ინდივიდუალურ საკუთრებას ჯერ ადგილი არა აქვს.

---

*) იხ. А. Л. Лоуэлль—Правительства и политическія партія стр. 410—411.

ხალხი ჩვეულების მიხედვით სცხოვრობს. ამ ჩვეულებას არავითარი იძულებითი ხასიათი არა აქვს; ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ჩვეულება ეთანხმება გვარისეულთა თვალთასაზრისს და იგი თვით გვარშივე ისახება და მუშავდება; გარდა ამისა, ჩვეულება აწესრიგებს იმ ადამიანთა ცხოვრებას, რომელნიც **თანასწორ** სოციალურ პირობებში იმყოფებიან. პოლიტიკურ საზოგადოებაში გარემოება იცვლება. იქ საკუთრება და ინტერესთა უთანასწორობა ჩნდება. კანონს იძულებითი ხასიათი ეძლევა: იგი ძლიერთათვის სასარგებლოა, ღარიბთათვის საზიანო. ხოლო ორთავეთათვის კი სავალდებულოა. აშკარაა იგი ყველას მიერ (ე. ი. ვისთვისაც საზიანოა) შეწყნარებული არასოდეს არ იქნება.

მაგრამ „მეგობარი“ სხვანაირად სჯის. პროფესიონალურმა კავშირებმა თან და თან ხელში უნდა ჩაიგდონ სახელმწიფოებრივი ფუნქციები... როდესაც დამყარდება მუშა ხალხის ბატონობა და სხვა („მეგობარი“ № 24). ერთის სიტყვით, სოციალდემოკრატიულ ჰანგების გამეორებაა. იქ „პროლეტარიატის დიქტატურა“, აქ „ხალხის ბატონობა“. ავიწყდება „მეგობარს“, რომ საცა დიქტატურა, ან ბატონობაა, იქ მონობაც უნდა იყოს. მონობაზე კი პლატონი აშენებდა თავის „რესპუბლიკას“. თანამედროვე სოციალისტი კი ამას ვერ შეიწყნარებს. მაგრამ რა! სახელმწიფოებრივ ცრუმორწმუნეობას ჯერ კიდევ დიდი ძალა ჰქონია ადამიანთა გონება-

ში. „ხალხებმა დაანგრიეს დინასტიები, ბევრს გვირგვინით შემოსილს თავი მოჰკვეცეს. ხალხი ეკლესიებს აქცევდა და ტერიტორიის საზღვრებს შლიდა, მაგრამ ყველა ამის ჩამდენი ბატონ-მმართველის წინაშე კისერს მაინც იბრიადა. მოკლული ბატონის წინაშე ჰყვიროდა: „გაუპარჯოს ბატონს! ღმერთი მკვდარი იყო, ხოლო ის მუხლ მოდრეკით ეამბორებოდა სხვა ღმერთებს“...*) ჰო, მესმის! პეტერბურგში მომხიბლავი რამ დაარსდა, სათათბირო, სადაც ლაპარაკობენ თავისუფლების ნეტარებაზე და პიროვნების ხელშეუხლებლობის საკიროებაზე. ვის არ გაიტაცებს, მერე იმ დროს, როცა არავის ხვალისდელი დღის იმედი არა აქვს, როცა ადამიანის სიცოცხლე განსაცდელშია, როცა ტყვია ზუზუნებს! ჰო, რა თქმა უნდა, პარლამენტალური რეჟიმი ნეტარებად ისახება შორიდან! დეე, შეინახონ ილიუზიები, ვისაც ამ ხასიათის ილიუზიები შერჩენია! ჩვენს წინაშე კი დღეს სულ სხვა გვარი საქმე და სურათები ისახება...

თავი V.

„მასალების“ ფილოსოფიური და სოციოლოგიური „დომხალი“.

ხელში გვიკირავს საყურადღებო დოკუმენტები, ორი პროექტი პარტიულ პროგრამისა. პირველი პროექტი წარდგენილი იყო მეორე კონფერენ-

*) Fernand Pelloutier par Uictor Dave.

რენციასზე განსახილველად. ხოლო მეორე პროექტი მომზადებულია მომავალ (მესამე) კონფერენციისათვის. უნდა აღვნიშნოთ, რომ მეორე კონფერენციის „ბედი“ უცნაური იყო. ამ კონფერენციასზე უკიდურესობამდე იჩინა თავი პარტიაში არსებულმა იდეურმა განხტოქილებამ. დელეგატები თითქმის ერთი კვირის განმავლობაში მუშაობდნენ, ერთმანეთს ეკამათებოდნენ, არკვევდნენ სადაო კითხვებს. მაგრამ, საუბედუროთ, არც ოქმები შეუდგენიათ, არც რეზოლიუციები გამოუქვეყნებიათ. ასე რომ ამ კონფერენციის მნიშვნელობა და გავლენა პარტიულ ცხოვრებაში სრულიად უმნიშვნელო და უაზრო გახდა. ჩვენს ხელში არის მხოლოდ ერთად ერთი დოკუმენტი კონფერენციასზე წარდგენილი—ეს არის ზემო აღნიშნული პარტიულ პროგრამის პროექტი. ეს პროექტიც არ გამოქვეყნდა. დაიბეჭდა მხოლოდ რამდენიმე ცალი ხელთნაწერის უფლებით. მე აქ არ შევეხები ამ ნაწერების ყოველ მხრივ განხილვას. პროექტი შეწყნარებული არ იყო. მან გამოიწვია მეორე პროექტის შემუშავება. ამ მეორე პროექტის პროგრამამ, თავის მხრივ, დაჰბადა პოლემიკური წერილები. ეს დასხვა ამ ხასიათის ლიტერატურა გამოქვეყნდა ეგრედ წოდებულ „მასალების“ სახელით. ამ „მასალების“ ორ რვეულში განხილულია და კრიტიკის ქარცეცხლში გატარებული მეორე პროექტში ჩართული „გამგე პრინციპები“.

ჩვენ აქ არა გვსურდა ლაპარაკის ჩამოგდება სოციოლოგიური და ფილოსოფიური კითხვების შესახებ. ამ კითხვათა ნიადაგზე არ მოხდა პარტიაში განხეთქილება. საკამათო საგნად გახდა უფრო პრაქტიკული და ცხოვრების პირობების მიერ შექნილი და წარმოშობილი კითხვა.

მაგრამ ჩვენ იძულებულნი ვართ წინანდელი განზრახვა შევსცვალოთ. მეორე პროექტის, „გამგე პრინციპების“ წინააღმდეგ მიმართული კრიტიკისგანხილვა მით ხდება საყურადღებო, რომ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ერთი ნაწილის აზრის დაქსაქსულობა, გამოურკვეველობა და ბუნდოვანობა სოციოლოგიურ და ფილოსოფიურ კითხვათა ფარგალში ფრიად თვალსაჩინოა. ¹⁾

მეორე პროექტის „გამგე პრინციპების“ მუხლ და მუხლ დაცვას ჩვენ არ ვკისრულობთ. ავტორს მოკლე ფორმულებში აქვს გამოთქმული თავისი აზრები. მას არ უკისრია მათი ვრცელი დასაბუთება, ეგ კი საჭირო იყო, რადგან ჩვენებურ ხათაბალა პუბლიცისტებს თუ ყოველივე არ დაუღეპე და ნათლად არ აუხსენი, ათასგვარ ხრიკს მოგდებს. და წამოგედავება ყოველ წინადადების და სიტყვის გამო. და წამოგედავება ისეთი მეცნიერულის კილოთი, ისეთის ოლიმპიური ხასიათის მედიდურობით, რომ თუ გაფრთხილებით არა ხარ, პირველ

¹⁾ ვისაც ეგ საგანი არ აინტერესებს, შეუძლია განაგრძოს კითხვა შემდეგ თავიდან, ს:დაც ვეხები სადაო ხაგანს.

შეხედვით, დავთრებსაც კი დაგიბნევს. „გამგე პრინციპების“ კრიტიკოსი სწორეთ ამნაირია. ჩვენ ამითი იმისი თქმა არ გვინდა, რომ „გამგე პრინციპები“ ყოველ მხრივ და სავსებით უნაკლოლო პრინციპებად მიგვაჩნდეს. რადგან ავტორს არ უკისრია ვრცლად დასაბუთება თავის ფილოსოფიურ თვალ-საზრისის, ამიტომაც აქა-იქ გამოსკვრეტს საბუთის უქონლობა და აზრის წინააღმდეგობა. მაგრამ ამ წინააღმდეგობის გაზვიადებაც არ ვარგა, რადგან იგი შედეგია მოკლე ფორმულების ნაკლულევიანებისა და დაუსაბუთებლობისა და არა თვით აზრის უვარგისობისა. აი დავაკვირდეთ თვით საკამათო საგანს.

„გამგე პრინციპების“ ავტორი ღვას მეცნიერულ ნიადაგზე და აღიარებს მეცნიერების მიერ შემუშავებულ ფორმულებს. მისი კრიტიკოსი ღვება მეტაფიზიკურს საფუძველზე და მეცნიერებას მეტაფიზიკის არგუმენტებით ეკამათება. ამგვარი ხასიათის კამათი საუკუნოების განმავლობაში სწარმოებდა ფილოსოფოსთა შორის და ბევრიც არაფერი მოუგია კაცობრიობას ამ ხასიათის კამათისაგან. პირველი „გამგე პრინციპი“ უარ-ჰყოფს ბუნების გარეშე მღვარ პირველ მიზეზს, ძალას და აღიარებს მოვლენათა მიზეზობრივ კავშირს. რა ითქმის ამის წინააღმდეგ? არაფერი. მართლაც, მას შემდეგ, რაც ევოლიუციონურმა თეორიამ ძირი გაუთხარა თეოლოგიას, მას შემდეგ, რაც სიციცხლის დამახასია-

თებელ თვისებად „განვითარება“ იქნა აღიარებული, მას შემდეგ, რაც გაჩენის, შემოქმედის აზრი დამახობილ იქმნა, „პირველ მიზეზს“ მეცნიერებაში აღარაფინ იხსენიებს. „ფინალიზმი“ დამარხა მეცნიერებამ და მოკლენათა სამეფოში დაამკვიდრა ჯაკვი მიზეზობრივი ავარიისა. კანტის შემდეგ, რომელმაც დაამხო დოგმატიური მეტაფიზიკა და გაამეფა კრიტიციზმი და პოზიტივიზმი ცოდნის ფარგალში, კანტის შემდეგ პოზიტივიზმის სკოლა და ბუნების მეცნიერება ამ გზას ადგია. „გამგე პრინციპების“ მოპირდაპირე კრიტიკოსი კი იგონებს მეტაფიზიკის არგუმენტებს და თუმცა თავის თავს მეტაფიზიკოსად არ აღიარებს, მეცნიერებას მაინც მეტაფიზიკის იარაღით ეომება.

პირველ მუხლში ვკითხულობთ: „ბუნებას არც დასაწყისი აქვს, არც დასასრული, არავითარი პირველი მიზეზი არ განაგებს ბუნების არსებას“... ამის წინააღმდეგ კრიტიკოსი ბრძანებს: „თუ ბუნებას დროის მხრივ საზღვარი აქვს, თუ იყო ისეთი დრო, როცა ბუნება არ არსებობდა, ეს უკანასკნელი რისაგანმე უნდა წარმომდგარიყო, რაიმე მიზეზს უნდა გამოეწვია იმისი წარმოშობვა და რადგან შეუძლებელია წარმოშობი მიზეზი და წარმოშობილი ფაქტი ერთი და იგივე იყოს, ცხადია, რომ ეს მიზეზი რალაც ბუნების გარეშე არსებული ძალა უნდა იყოს“. მოიგონეთ დოგმატიურ ფილოსოფიის აზროვნება და დარწმუნდებით, რომ კრიტიკოსს

იქილამ აულია თავისი არგუმენტები. თუმცა „გამგე პრინციპების“ ავტორი ნათლათ ამბობს—ბუნებას არც დასაწყისი აქვს, არც დასასრული, —კრიტიკოსს კი ჰგონია, რომ ბუნების გარეშე მყოფ ძალის უარყოფა ბუნების განსაზღვრულებას მოასწავებს. საქმე ის არის, რომ კრიტიკოსი ფარულად და წინასწარ აღიარებს იმ აზრს, რომ ორი სამეფო არსებობს—ერთი ღროის და სივრცის ფარგალში, მეორე კი იმის გადაღმა. ამიტომაც აკვირვებს მას ის აზრი, რომ ბუნება განსაზღვრულია ღროის და სივრცის მხრივ. აშკარაა, მას სჯერა, რომ ღროის და სივრცის იქითაც არსებობს რაღაცა ძალა. რომ ეს ასეა, ამას გვეუბნება თვით კრიტიკოსიც. „ბუნება, რომლის ზღუდესაც თვით ბუნება შეადგენს, ამბობს იგი,—ეს ისეთი ცნებაა რომელსაც არავითარი შინაარსი არა აქვს.“ აშკარაა, ბუნების საზღვარზედ რომ რაიმე „პირველი მიზეზი“ ყოფილიყო, გამჩენი ღმერთი რომ მდგარიყო, მაშინ იქნებოდა დამშვიდებული კრიტიკოსი, ეხლა კი მას გულს უკლავს ის გარემოება, რომ ადამიანის ცოდნას არავითარი პატივის ცემა არა აქვს იმისადმი, რაც მოვლენათა იქით ელანდება მეტაფიზიკურ აზროვნებას. „გამგე პრინციპების“ პირველი მუხლი გვეუბნება—„პირველი მიზეზი“ ისეთი კითხვაა, რომელიც არავითარ ცნობის და ცოდნის გვარში არ შედის—ის ანტიმეტეზიერულიაო. კრიტიკოსი აღშფოთებულია. როგორ

თუ არა მეცნიერულია? ბუნების „პირველ მიზეზზე“, ბუნების გარეშე ძალაზე ამოდენა ფსლოსოფოსებს უფიქრნიათ და რა დასაჯერებელი საქმეა, რომ ცოდნა საშუალებას არ გვაძლევს ამ საგნის შესახებ ისეთივე მკაფიო აზრი ვიქონიოთ, რა აზრიცა გვაქვს, ვსთქვათ, მოხარშულ კალმახისა და შემწვარ გოქის შესახებ. — „პირველი მიზეზი“ ანტიმეცნიერული და მეტაფიზიკური კითხვაა.. „მაგრამ ეს არგუმენტი უფრო გრძნობის და ჩვეულების არგუმენტიანაო, ინუგეშებს თავს კრიტიკოსი, ნამდვილი მეცნიერება ხომ ყოველთვის უფალ გამჩენის წინაშე მუხლ მოდრეკილია და ბუნებასაც და მის კანონებს ხილავს ღვთაებრივ წყალობასა და სათნოების საშუალებით! „გამგე პრინციპების“ ავტორს არ აქვს ამისთანა ძვირფასი საშუალება ბუნების შეგნებისა, ამიტომაც არის, რომ იგი ამბობს—ბუნება შეგნებულ უნდა იქმნას თვით ბუნებისა და მის მოქმედების შეგნების საშუალებითაო“. შეიბრალე, უფალო, ურწმუნო მონა შენი!..

აი ამ ნიადაგზე შედგა კრიტიკოსი. და როცა შესტობა, ცოტა არ იყოს შეფრთხა და დაიწყოს რწმუნება, არ გეგონოთ მეტაფიზიკოსი ვარ, ქვემოდ დაინახავთ, რომ რასაც ვლაპარაკობო მეცნიერულის სიყვარულით ვლაპარაკობო. დალოცვილო, თუ მეტაფიზიკოსი არა ხარ, მის არგუმენტებს რად ხმარობ, და თუ მეცნიერებით ხარ გამსჭვალული, რატომ არ მოიწონე ის, რაც სწორეთ რომ

მოსაწონიც არის მეცნიერების მხრივ. მაგრამ საქმე ამაში არ არის. კრიტიკოსს ერთად ერთი საზრუნავი აქვს. მეორე პროექტს სახელი უნდა გაუტეხოს. თუ ამისათვის საჭიროა უზენაესი არსის დახმარება, იგი უზენაესს არსსაც შეევედრება და მის მფარველობასაც ლოცვა-კურთხევით გამოითხოვს.

პირველ მუხლში ვკითხულობთ:—მთელი სამყარო... წარმოადგენს ერთ განუწყვეტელ სერიას მიზეზთა და შედეგთა, სხვა და სხვა ენერგიათა ურთი-ერთობას, დამოკიდებულებას და ზედმოქმედებასო. კრიტიკოსს ეგ აზრიც ეუცხოვა.—აქ მიზეზისა და შედეგის ურთი-ერთობის გვერდით, ამბობს იგი, კონტრაბანდათ შეპარებულია ენერგიათა ურთი-ერთობა, თითქოს მიზეზის და შედეგის ურთი-ერთობა იგივე იყოს, რაც ენერგიათა ურთი-ერთობაო. მაშ არ იცოდით, ბატონო, რომ ბუნებაში ენერგიანი არსებობენ და მხოლოდ ენერგიანი, და რომ ყოველი ფიზიკური, ქიმიური, თუ ბიოლოგიური პროცესნი ენერგიათა გარდაქმნანი არიან. გიკვირთ, რომ ენერგიათა ურთი-ერთობა იგივეა, რაც მიზეზთა და შედეგთა ურთი-ერთობა. და საკვირველიც არ არის თქვენი გაკვირვება, რადგან თქვენს თვალში მოვლენათა მიზეზი მოვლენათა გარეშე იმყოფება. ამიტომაც არის, რომ თქვენს თვალში მეცნიერება ვერ აღსნის მიზეზთა და შედეგთა ურთი-ერთობას. თქვენ ამბობთ—იმისი თქმა, რომ მიზეზთა და შედეგთა ურთი-ერთობა უნდა აღსნილ, შეგნებულ, და განმარტებულ იქმნასო,

პირდაპირი მოწოდებაა მეტაფიზიკისაკენ. ენერგეტიკაზე მეტი წარმოდგენა რომ გქონოდათ, ასე ადვილად მეცნიერების ლაღატს არ დასწამებდით „გამგე პრინციპების“ ავტორს.

განვავრძოთ. მეორე მუხლი ინდუქცია—დედუქციაზე გვესაუბრება:—ეს მეთოდი წარმოდგენს უდიდესს და უძლიერესს იარაღს ადამიანის გონებრივ სიძლიერისას და მართლაც ის სათავეში უდგას თანამედროვე მეცნიერების განვითარებასო. ამაზე კრიტიკოსი კრიტიკოსობს—არც ინდუქცია—დედუქცია, არც ლოღიკის სხვა რომელიმე კანონი მსოფლმხედველობის დამახასიათებელი არ შეიძლება იყოსო.—და ვინ გეუბნებათ, რომ ინდუქცია—დედუქცია მსოფლმხედველობის დამახასიათებელი რამ არის? მეორე მუხლი მეთოდის შესახებ გელაპარაკებათ და ნუ აწერთ იმას, რაც შიგ არ სწერია. ლიტერატურული ეთიკა მოითხოვს მას. მეორევე მუხლში სწერია—ინდუქცია—დედუქციის დიდი ღირსება იმაში მდგომარეობს, რომ ის აზროვნებას ცდაზე, ფაქტებისა და მოვლენათა ურთიერთობის ანალიზზედ ამყარებსო. პოზიტივისტს რა ეთქმის ამის წინააღმდეგ?—არაფერი. კრიტიკოსი კი მეტაფიზიკოსობს და ამბობს—ცდაზე კი არ არის დამყარებული აზროვნება, ცდა აზროვნების საგანი და სარბიელიაო. რა თქმა უნდა, ცდაზე დამყარებულ აზროვნებას ღირსებას ახდის ის ადამიანი, რომელსაც ცოდნა უშუამავლოდ, ცდის

დამოუკიდებლად, ზეგარდმო არსისაგან თავში აქვს ჩანერგილი!

მესამე და მეოთხე მუხლის შესახებ კრიტიკოსს არაფერი აქვს სათქმელი. სამაგიეროდ მისი წყრომა მიმართულია მეხუთე მუხლის წინააღმდეგ. ამ მუხლში ვკითხულობთ:—ყოველი ცოდნა ნაყოფია ობიექტისა და სუბიექტის, წრისა და ინდივიდის უთრი-ერთ—მოქმედებისა-ცდისა, რომელიც იცვლება და ვითარდება განუწყვეტლივ და იმდენად, რამდენადაც იცვლება და ვითარდება ურთიერთობა, რომლისგანაც ცდა წარმოსდგება. თვით ურთი-ერთობა კი იცვლება და ვითარდება იმ გვარადვე, რა გვარადაც იცვლება და ვითარდება ურთიერთობის პირობები: წრე და ინდივიდუუმი. მაშასადამე, ცოდნა იცვლება და ვითარდება განუწყვეტლივო. აბა თუ გამოიცნობს მკითხველი, რას სწამებს ამ სიტყვების გამო კრიტიკოსი პროექტის ავტორს? იმას, რომ იგი „ცოდნის სიმტკიცეს უარ ჰყოფს,“ „ამცირებს ცოდნას და მაშასადამე მეცნიერებასაც.“ ამ საყვედურში გადაწულია ერთად სამწერლო გულწრფელობის უქონლობა მეტაფიზიკურ აზროვნების გოდებასთან. მეხუთე მუხლში სიტყვაც არ არის დაძრული ცოდნის სარწმუნოების თუ ურწმუნოების შესახებ. არა აქვს დაძრული, რადგან ემპირიკოსისათვის ეს კითხვა არც კი არსებობს. ემპირიკოსი აბსოლიტიურ ცოდნას არ ეძებს, იგი ავარჯიშებს თავის გონებას მოვლენათა ფარგალში

და მის ცოდნასაც ფენომენალურ სინამდვილის ანუ სარწმუნოების ხასიათი აქვს. მაშ რაღას უსაყვედურებს კრიტიკოსი? აშკარაა, ან მას აქვს სურვილი ათქმევინოს პროექტის ავტორს ის, რაც მას არ უთქვამს და ამ შემთხვევაში სამწერლო ეთიკა ილაზება, ან კიდევ კრიტიკოსი დაეძებს აბსოლუტიურ ცოდნას და მისი საყვედური მეტაფიზიკური ტვინის ნაყოფია. ეს უკანასკნელი მოსაზრება უფრო სიძარტლესთან ახლოა, რო დავაკვირდეთ კრიტიკოსის მსჯელობას.

ის ამბობს:—მეცნიერების მოტრფიალე პროექტი ცოდნის ცვალებადობას ხაზს უსვამს და მით იმის სარწმუნოებას უარჰყოფს. ამისი მიზეზი ისაა, რომ პროექტს ჰსურს მეცნიერება ისეთს საგანზე ალაპარაკოს, რომელიც მეცნიერულ კვლევა-ძიების გარეშე იმყოფებაო. ხომ ხედავთ, ცოდნის ცვალებადობა აღშფოთებს კრიტიკოსს. მას თურმე ამის გამო ეკარგება სარწმუნო ხასიათი. იგი, რომ უცვლელი და შეურყეველი ყოფილიყო ღვთაებრივ მხილებასავით, მაშინ ექნებოდა მას სარწმუნო და უტყუარი ხასიათი. პროექტს კი სურს მეცნიერების საშუალებით ამ საგნის შესახებ მსჯელობა. იგი კი მეცნიერულ კვლევა ძიების გარეშე იმყოფება და მისი ტახტი, აშკარაა, სასუფეველსა შინაა დამდგარი...

კრიტიკოსის ყველა არგუმენტების განხილვის ჩვენ არ შეუდგებით, უსაფუძვლო საქმეა. საკმარის

სია აღნიშვნა ზოგიერთ საპოლიტიკო ნიმუშებისა, რათა ვიკონიოთ წარმოდგენა კრიტიკის საზოგადო ხასიათზე. ხოლო ამ კრიტიკის ხასიათი უფრო თვალსაჩინო გახდება ჩვენთვის, როდესაც განვიხილავთ მის შეხედულებას სოციოლოგიურ კითხვების შესახებ. მაგრამ თავდაპირველად მკითხველის ყურადღება იმაზე უნდა მივაქციოთ, რომ კრიტიკოსს ტყუილების თქმაც ჰყვარებია ზოგიერთ შემთხვევაში. ადვილად შესაძლებელია, რომ ტყუილების თქმის უნარი გაუგებრობის და აზრის სისუსტისაგან წარმოსდგება. ასეა თუ ისე, ტყუილი მაინც ტყუილად რჩება. აი, მაგალითად, კრიტიკოსი გვეუბნება: „პროექტი სიტყვას ფილოსოფია იმავ აზრით ხმარობს, როგორც მეტაფიზიკა-სო“. ბევრი ვეძებ, მაგრამ ვერსად ვერ ვნახე, რომ ავტორს ამგვარი დანაშაულობა ჩაედინოს. ბოლოს გამოიჩინა, რომ თითონ კრიტიკოსს ჰგონია, რომ ფილოსოფია და მეტაფიზიკა ერთი და იგივე ყოფილა. ყური დაუგდეთ. იგი სწერს:—თუმცა პროექტმა უკვე რამდენჯერმე გვაუწყა და შემდეგ კიდევ ხშირად მოგვაგონებს, რომ მეცნიერება და მეტაფიზიკა ერთი მეორეს უარყოფააო, მაგრამ იმას მაინც შესაძლოდ მიაჩნია ისტორიის ფილოსოფია, ე. ი. იგივე მეტაფიზიკა თავის უარყოფელ მეცნიერებაზე დაემყაროს. როგორ შეიძლება, რომ „ნამდვილმა მეცნიერებამ“ თავის საკუთარ ზურგზე ფილოსოფია შეისვას, ის ფილოსოფია, რომელიც

თვით მეცნიერების უარყოფააო. ისტორიის ფილოსოფია მეტაფიზიკააო. ნამდვილი მეცნიერება თავის ზურგზე ფილოსოფიას ვერ შეისვამსო. საკუთარი ცოდვა სხვისთვის მიუწერია. ჩვენ აქ დრო არა გვაქვს დაუმტკიცოთ კრიტიკოსს, რომ მას მრუდე შეხედულება შეუმუშავებია მეცნიერებისა და ფილოსოფიის ურთი-ერთობის შესახებ. მიჰმართოს ამ საგნის გამოსარკვევად „სამეცნიერო ფილოსოფიის ბიბლიოთეკას“, რომელიც ამ ქაშად გიუსტავ ლე-ბონის ხელმძღვანელობით გამოდის საფრანგეთში და იქიდან გაიგებს, რომ ფილოსოფია შესკუპულა კიდევაც მეცნიერების ზურგზე და მეცნიერებასთან ერთად მოგზაურობს იმისთანა სამეფოებში, სადაც ფეხი ვერ გაუდგავს ჩვენს შინ-მჯდომს კრიტიკოსს.

მაგრამ იმდენი იცოდვილა კრიტიკოსმა, იმდენი ეცადა, იმდენი სჩხრიკა თავის მოპირდაპირე კაცის აზრებში; ისეთი მხნე გამოძიებლობა მოახდინა ამ აზრებისა, რომ ბოლოს, როგორც იყო, გამოჩაბა ერთი შეცდომა—შეცდომა, რომელიც უფრო ტერმინოლოგიის განუსაზღვრელობისაგან წარმოსდგება, ვიდრე აზრის უკუღმართობისაგან. კრიტიკოს—მეტაფიზიკოსმა „გამგე პრინციპების“ ავტორი ვითამდა მეტაფიზიკის მოტრფიალებაში დაიჭირა. წაუკითხა ლექცია იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იწერებოდეს ისტორია და რა შეცდომას სჩადის სოციოლოგი, როდესაც ის ისტორიულ პროცესის

განმარტებაში „მომქმედ ძალებსა“ და „ფაქტორებზე“ ლაპარაკობს. მართლაც, მეექვსე მუხლში, სხვათა შორის, სწერია: — „ისტორია სხვა-და-სხვა ძალთა და მიზეზთა მოქმედების შედეგია, ის ათასგვარ მეტის-მეტ პატარა ოდნობათ ერთი საზოგადო ინტეგრალია“. და აი ამის გამო განგაშსა სცემს კრიტიკოსი, ხტის და სიხარულით ამბობს: „რა არის ეს „მომქმედი ძალა“, თუ არ მეტაფიზიკური ცნება? რა არის ეს „მომქმედი მიზეზი“, თუ არ მეტაფიზიკური დასაწყისი არსებობისა და ისტორიისა?“ მაგრამ, ნუ რას უკაცრავად, ხოლო სიმართლე გვაიძულებს ცოტა არ იყოს გავანელოთ კრიტიკოსის სიხარული და დავარწმუნოთ, რომ იგი შეცდომაშია შეყვანილი სიტყვებით. რაც შეეხება მეექვსე მუხლში გატარებულ აზრებს, იქ სინიღისიერი მკითხველი ვერ ჰპოვებს არც „პირველ მიზეზის“, არც „პირველ ფაქტორის“, არც, „მეტაფიზიკურ მომქმედ ძალის“ მცნებათ. წაიკითხეთ შემდეგი ადგილი და თქვენვე დარწმუნდებით ამაში. — „ინდუქცია-დედუქცია... ისტორიაში მომქმედ ძალებს იმისთვის კი არ აცალკევებს სხვა-და-სხვა ფაქტორებად, რომ შემდეგ მათ შორის რაღაც უსაფუძვლო და მიუხვდენელი იერვრქია დაამყაროს, არამედ იმისათვის, რომ გამოარკვიოს სისრულით მნიშვნელობა ყველა მომქმედ ძალთა და მიზეზთა“... აშკარაა, აქ უბრალო **ისტორიულ მოვლენებზე** ლაპარაკი და სხვა არაფერზე. რომ ეს ასეა, რომ მეექვსე მუხ-

ლი ფაქტორებს და ძალებს იმ მნიშვნელობით არ ხმარობს, რა მნიშვნელობასაც აწერს მათ კრიტიკოსი, ვგ უტყუვრათ მტკიცდება ამავე მუხლში გატარებულ შემდეგის სიტყვებით—„ისტორიის ფილოსოფია მხოლოდ მაშინ დადგება, როცა ის უკუაგდებს ყოველგვარ ფეტიშიზმს, როცის ისტორიულ განვითარების პირველ მიზეზის ძებნას მიანებებს თავს. როგორც ფილოსოფიაში და მეცნიერებაში, საზოგადოათ ისე ისტორიაში პირველ მიზეზის დამყარების ცდა არა-მეცნიერული, მეტაფიზიკური ცდაა.“ მაშ თუ ვგ სიტყვები წაიკითხეთ, რაღას ფართი ფურთობთ, ბატონო ჩემო, რაღას ოხუნჯობთ და ამბობთ, რომ მეტაფიზიკის წარმტაცმა „თილისმამ“ აღიარებინა მას „მოკმედე ძალების“ რეალური არსებობაო! ეხლა თქვენც თითონ დარწმუნდებოდით, რომ სიფიცხემ უსამართლობა გათქმევინათ.

„გამგე პრინციპების“ მეცხრე მუხლში ვკითხულობთ: „ყველა ადამიანთა საზოგადოებაში—იმ ველურ საზოგადოებათა გამორიცხვით, რომელნიც დღემდის პირველ ყოფილ მდგომარეობაში დარჩენილან—განვითარება ინდივიდთა და ჯგუფთა შორის, წრის **სხვა-და-სხვაობის** ზეგავლენით არა თანაბრულად ხდებოდა. ამის შედეგად შეიქნა საზოგადოების კლასებად და კასტებად განხეთქაო“ ჩვენ პირადად არ გვაკმაყოფილებს ამ გვარი განმარტება კლასთა ბრძოლის წარმოშობისა, მას დასაბუ-

თება აკლია. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მხარს ვერ მივცემთ კრიტიკოსს, რომელმაც მოწინააღმდეგის დამცირებისათვის სრულიად დაამახინჯა მისი აზრი. იგი ამბობს:— „წრის სხვა და სხვაობის გავლენა ადამიანზედ არსად ისე ძლიერი და განსხვავებული არ უნდა იყოს, როგორც ჩრდილოეთის ცივ ადგილებში, ერთის მხრივ, და ეკვატორის მახლობლად, მეორეს მხრივ. პროექტის „ისტორიული კანონი“ რომ მართალი იყოს, ჩრდილოეთში და ეკვატორის მახლობლად მცხოვრები ადამიანები უკიდურეს მოწინააღმდეგე კლასებს უნდა წარმოადგენდნენ, მაგრამ... ისტორია ბოდის იხდის ჩვენი პროექტის წინაშე, რომ იმის კანონებს არ ემორჩილება და სხვა გზაზე დაიარება“. შეადარეთ ეგორი ადგილი და დარწმუნდებით, რომ პროექტის აზრი სისწორით არ არის მოყვანილი. პროექტი არ ამბობს, ვითომ კლასთა ბრძოლა იქ აღმოჩენილიყოს, სადაც ბუნება უფრო ძლიერად მოქმედებდა. იგი ლაპარაკობს მხოლოდ წრის **სხვა-და-სხვაობაზე**. სხვა-და-სხვაობა და ძლიერება ერთი და იგივე არ არის. ასე, შესაძლებელია, რომ ბუნების სხვა-და-სხვა წრე ძლიერად არ მოქმედებდეს ადამიანზე, მხოლოდ სხვადა-სხვაობის გამო საზოგადოებრივ სხვა-და-სხვა ტიპებს წარმოუშობდეს. ნეტოსით თუ უნებლიეთ ამ გარემოებისათვის კრიტიკოსს ყურადღება არ მიუქცევია.

იმავე მეცხრე მუხლში ვკითხულობთ: „საზო-

გადღების კლასებად და კასტებად დაყოფას მოს-
დევს შედეგათ დარღვევა საზოგადოებრივ ექვილი-
ბრიუმისა. ამიერიდან კლასთა ბრძოლის ობიექტად
ხდება დარღვეულ ექვილიბრიუმის თავისდა სასარ-
გებლოდ აღდგენა. “ თუ იცით, რას სწამებს ამას
გამო პროექტის ავტორს კრიტიკა? იმას, რომ იგი
ბნელეთის მოთრფიალეა და წარსულს ხდის თავის
საზოგადოებრივ იდეალად. კრიტიკოსი სწერს:—
მეორე „ისტორიულ კანონის“ თანახმად კაცობრი-
ობის იდეალი მომავალს კი არა, წარსულს ეკუთ-
ვნის, „დარღვეულ საზოგადოებრივ ექვილიბრიუ-
მის აღდგენა, ე. ი. განახლება და აღორძინება
იმისი, რაც წინად იყო და ეხლა აღარ არის“. სა-
ზოგადოებრივ ექვილიბრიუმის აღდგენა თურმე
წარსულის აღდგენა ყოფილა! პირველ ყოფილ
კომუნისმის ხანაში კლასები არ არსებობდნენ, სო-
ციალიზმიც კლასების მოსპობას ცდილობს, მაშა-
სადამე, სოციალიზმი რეაქციონური მოვლენაა, რა-
დგან წარსულში არსებულ საზოგადოებრივ ექვილიბ-
რიუმის, თანშეწყობილების განხორციელება სწადია!
პროგრესისტობა და სოციალისტობაც ამისთანა უნდა!

პროექტი ე. რეკლიუს იხსენებს, როდესაც
არკვევს პიროვნების მნიშვნელობას საზოგადოებ-
რივ ევოლიუციაში: „Въ индивидѣ надо искать
ту силу, которая въ окружающей средѣ
перерабатывается въ волевья представле-
нiя“-ო. აქ პიროვნების მნიშვნელობაზეა ლაპარა-

კი, ხოლო პიროვნების ურთიერთობა წრესთანაც არის ნაჩვენები. კრიტიკოსი კი ამას უყურადღებოდ სტოვებს და ამბობს: „კანონი ყოველთვის ფაქტების, მოვლენების უთრთიერთობათა გამოხატულებაა, აქ კი არავითარს ურთიერთობაზე კრინტიც არ არის დაძრულიო“. ამგვარ დაბრმავებას განზრახვითი ხასიათი აქვს!

ძლიერ მოგვწყინდა ამგვარი კამათი. მაგრამ იძულებული ვართ ბოლომდე მივიყვანოთ იგი. ფილოსოფიურის მედიდურობით ისეთი უცნაური აზრებია გასაღებელი, რომ გაჩუმება შეუწყნარებელია. ყური გვათხოვეთ. კრიტიკოსი პროექტის ავტორს მარკსისტობას აბრალებს. ლაპარაკი კაპიტალიზმის დამხობაზეა. „განსაკუთრებით საინტერესო ისაა, ამბობს იგი, რომ პროექტის აზრით ეს აუცილებლობა მახლობელ მომავალში კაპიტალიზმის სრული დამხობისა გამომდინარეობს თვით ამ წესწყობილების „შინაგან პროცესიდანო“. ე. ი. ყოველივე ობიექტიურად ადამიანის დამოუკიდებლად მოხდებაო. წაიკითხეთ მეთაე მუხლი და დარწმუნდებით, რომ იქ ამისთანა აზრი არ არის. იქ სწერია: „შინაგანი პროცესი ამ წესწყობილებისა დღეს ისეთია, რომ, როგორც მისი, ისე მის სამრეწველო და სააღებშიცემო სისტემის დამხობა ექვს გარეშეა.“ როგორც ხედავთ, აქ „შინაგან პროცესზე“ როგორც ფაქტზე და როგორც მშობრავ დაფიქვა დაპარაკი. და თუ ექვი გეპარებათ და ეგ

აღსნა არ გაკმაყოფილებთ, წაიკითხეთ, რაც ქვე-
მოლ სწერია: „მისი (წყობილების) დამხობა დროს
საქმეა, მაგრამ ამასთანავე ის ჩვენი თვით მოქმედ-
ების, ჩვენი ენერჯის საქმეც არის. „ზანტნი ის-
ტორიას“ კი არ ჰქმნიან, არამედ პასიულად განი-
ცდიან მას!..“ ეხლა ხომ დარწმუნდით, რომ პროე-
ქტის აზრით კაპიტალიზმის დამხობა შინაგან პრო-
ცესის ძალით, ობიექტიურად კი არ მოხდება,
არამედ პიროვნების ამ პროცესში ჩარევითაც!

როგორცა ვსთქვით, „გამგე პრინციპების“ ზო-
გიერთი მუხლი მარქსიზმს მიაგზავს „მასალების“
კრიტიკოსმა და, რაკი ამ მხრივ იქვიანობა გამო-
ვლიდა, ნიადაგ მარქსიზმი ყოველ მუხლში ელან-
დება. მას ვერ გაურჩევია დეტერმინიზმი
მარქსიზმისაგან. მარქსის აზრი ხომ ამნაირი
იყო—შეგნება კი არ განსაზღვრავს ადამიანთა არ-
სებობის ფორმებს, პირ იქით საზოგადოებრივი არ-
სებობა განსაზღვრავს მათის შეგნების ფორმებსო.
ეს არის მატერიალური თვალთსაზრიზი, აქ შეგნე-
ბა ექვემდებარება საზოგადოებრივ ფორმებს. ეს
არის მატერიალისტური მონიზმი. „გამგე პრინცი-
პებში“—კი სულ სხვა აზრია გატარებული. იქ ნათ-
ქვამია—„ადამიანი ისტორიულ პროცესის მონაწი-
ლეა, მისი მოქმედება და თვით მოქმედება ობიექ-
ტიური პროცესის ერთი რგოლიაო“. ეს არის ნამ-
დვილი დეტერმინიზმული თვალთსაზრი. აქ ყო-
ველივე, სუბიექტი და ობიექტი, მიზეზობრივის კავ-

შირით არის განასკული, ერთი მეორისაგან დამოკიდებული და ერთი უმეორესოდ შეუძლებელი. აქ, ვიმეორებ, ბიოლოგიური დეტერმინიზმის აზრია გატარებული და ამ აზრს ხშირად უმეცარნი ფატალიზმისაგან ვეუარჩევენ. ხოლო ჩვენმა კრიტიკოსმა ვერ ვაარსი მარქსიზმისაგან. მეთერთმეტე მუხლში იგივე ნათქვამი, რაც მარქსის „პოლიტიკურ ეკონომიის კრიტიკის ცნობილ წინასიტყვაობაშიო. ამ გვარი შეცდომები მოსდის მარქსიზმის აზრდით დაშინებულ კრიტიკოსს“ და ამ შეცდომას სხვა შეცდომებიც თანაზღვეს.

მეთორმეტე მუხლში ვკითხულობთ: „პროგრესი, განვითარება, შინაარსის მხრივ, არასოდეს არ არის თავის დასაწყისის, გამოსავლის უარყოფვა... არამედ ერთი განუწყვეტელი სერიაა.“ ამ ფორმულას რომ დააკვირდეთ, დაინახავთ, რომ იგი უნაკლულო არ არის ტერმინოლოგიის მხვრივ. ცნება „პროგრესი“ და ცნება „განვითარება“ ანუ ზრდა ერთი და იგივე არ არის. პირველი სოციალოგიური კატეგორიაა, მეორე კი ბიოლოგიური მცნებაა. ზრდას და ცვლილებას ყოველთვის არ მოზღვეს პროგრესი, გაუმჯობესება. და არც გაუმჯობესების ცნება დაკავშირებულია ზრდასთან. „გამგე პრინციპების“ ავტორიც ამ აზრისაა. ამას ქვემოთ დავინახავთ. ხოლო მას ტერმინოლოგიური შეცდომა შეეპარა სათავეში და ამ შეცდომით ოსტატურად ისარგებლა მიხმა კრიტიკოსმა. იგი დაცინვით ამბობს:

„პირველყოფილი კომუნიზმი—თედზისიაო, იმის ნა-
ნგრევებზე აშენებული თანამედროვე წყობილება—
ანტითეზაა, ხოლო მომავალი წყობილება—სინტე-
ზი იქნება. რით არ არის ეს სისტემა მარქსისტული
და რა უფლებით უარყოფს ამ სისტემის მაღიარე-
რელი განვითარების დიალექტიურ პროცესს?.. რა
არის პირველ-ყოფილ კომუნიზმის დარკვევა, რო-
გორც ამას მეთხუთმეტე მუხლი გვასწავლის, თუ
არ დასაწყისის და გამოსავლეთის უარყოფა?“
დიახ, უარყოფაა. ხოლო კომუნიზმის დარღვევა
სრულიადაც არ აღნიშნავს **საზოგადოებრივ პროგ-
რესს**. იგი აღნიშნავს მხოლოდ დიფერენციაციას,
ცვალებადებას, ზრდას ან განვითარებას და არას
დროს პროგრესს. — „რა არის ეხლანდელ საზოგა-
დოებრივ წინააღმდეგობათა ადგილას სოლიდარო-
ბის გამეფება თუ არ უარყოფა მომავალ წესწყო-
ბილებაში იმისა, რაც ისტორიულად ამ მომავლი-
სათვის დასაწყისი და გამოსავალიაო?“ რა არის და
ის არის, რომ სოლიდარობის გამეფება აღნიშნავს
პროგრესის გამეფებას. და ამ გვარ შეხედულებაში
მარქსიზმის ნატამალიც არა სჩანს. და თუ კრიტი-
კოსმა გვითხრა, ეგ თქვენი შეხედულებაა და არა
პროექტისა, ვთხოვთ წაიკითხოს მეთორმეტე მუხ-
ლში შემდეგი ადგილი: — „ამ სერიაში ერთგვარი
არჩევა ხდება: ნელ-ნელა ირიცხება იქიდან მავნე,
უარყოფით ხასიათის მქონე ელემენტები; მარგებე-
ლი, დადებითი ხასიათის მქონე ელემენტები კი

მტკიცდებიან და ვითარდებიან; — **ამაში მდგომარეობაში თვით პროგრესული ზედა.**“ აშკარაა, აქ განსაზღვრულია ერთმანეთში ევოლიუცია და პროგრესი. ევოლიუცია პროგრესად არ ითვლება, და პროგრესი მაშინ არის, როდესაც მტკიცდებიან საზოგადოებაში მარგებელი, დადებითი ხასიათის შქონე ელემენტები. კრიტიკოსი ამას არ ჰხედავს, გალადებული გამარჯვებას დღესასწაულობს და ეშმაკურად ეკითხება ავტორს: — „დარღვევა საზოგადოებრივის პრინციპისა, რომელიც პროექტის ცნობით „სავესებით“ შეფობდა პირველყოფილ კომუნიზმში, მარგებელი და დადებითი ხასიათისაა თუ არა? ამ კითხვაზე პროექტმა, როგორც ევოლიუციონისტმა, „ჰო“ უნდა გვითხრას, ხოლო როგორც კომუნიზმის მოტრფიალემ — „არაო“. როგორ მოგწონთ „ევოლიუციონისტი“ დამფასებელ როლში? კრიტიკოსს დააფიწყდა, რომ ევოლიუციონისთვის არც მარგებელი, არც მავნებელი ელემენტები არ არსებობს. დაფასება მხოლოდ პროგრესის ფორმულაში შედის და კომუნისტიც, რომელიც აღიარებს ამ ფორმულას, ვალდებულია დააფასოს ცხოვრების ისტორიული ცვალებადობა. „გამგე პრინციპების“ ავტორი სწორედ ამ ნიადაგზე სდგას. ჩვეულებრივად, მისი კრიტიკოსი არ ამჩნევს ამ გარემოებას და უსაფუძვლოდ დასძენს: „როგორც კომუნისტი პროექტი მარქსისტულ ტრიადაზეა შესკუპებული, ხოლო როგორც მარქსიზმის უარყო-

ფელი ევოლიუციონურ თეორიაზე“ ამ გაუგებრობის ნაცვლად საქაროა ითქვას: როგორც კომუნისტი პროექტის ავტორი მარქსისტულ ტრიადას უარჰყოფს, ხოლო როგორც მარქსის უარყოფელი ევოლიუციონურ თეორიაზე სდგას, ამ გვარი დასკვნა იქნებოდა სამართლიანი.

ჩვენ აღარ გავყვებით კრიტიკოსს მის აზროვნების მსვლელობაში. რასაც გვეუბნება ანარქიზმის შესახებ შეტად სუსტია და ამ სისუსტეს ავტორი თითონაც გრძნობს და გვპირდება შემდეგში უფრო საბუთიანათ მოგელაპარაკებით ამ საგნის შესახებო. ეხლა კი შევეუდგეთ ორ პროგრამის განხილვას იმ მხრივ, რა მხრივაც ვე პარტიას აინტერესებს.

VI

პარტიულ პროგრამის პირველი პროექტი.

პირველი პროექტი საზღვრავს განხეთქილების საგანს და ამბობს: „რადგან ანარქისტების ზედგაფლენით ჩვენის პარტიის ერთმა ნაწილმა სახელმწიფოსთან პრინციპიალური დამოკიდებულების შესახებ რყევა დაიწყო, ამიტომ საქიროთ მიგვაჩნია შევჩერდეთ ამ საგანზე.“ (გვ. 3). პროექტის ავტორი თავგამოდებით ესარჩლება სახელმწიფოს.,, სახელმწიფოთა დაარსების ისტორია, ამბობს იგი, არ ამტკიცებს, რომ იგი მდიდრებისგან განზრახ თავის ბატონობის განსამტკიცებლად

ემოგონილი ორგანიზაცია იყოს... ეკონომიური ბატონობა და ეკონომიური ექსპლუატაცია სახელმწიფოებრივ ორგანიზაციის განვითარების პირველს საფეხურზე, ისტორიის მოწმობით, სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებლად არსებობდა... თავის თავად სახელმწიფო ეკონომიურ ბატონობის იარაღათ სრულიადაც არ არისო“ (გვ. 4, 5).

ავტორი დაუდგრომელ ნიადაგზე დგება. სხვაგან*) უკვე გვქონდა ამ საგნის შესახებ ლაპარაკი. ჩვენს თვალში საკუთრება ვიწროდ არის დაკავშირებული სახელმწიფოსთან. სანამ კერძო საკუთრება არ ჩნდება, სახელმწიფო არ არსებობს. ირღვევა თუ არა პირვანდელი კომუნისმი და ჩნდება კერძო საკუთრება, იბადება სახელმწიფოც. ამის გვასწავლის ეთნოგრაფია, ისტორია. ასე რომ, პროექტის ავტორის პოზიცია ამ კითხვაში მეცნიერების და ისტორიის დასკვნებს არ შეესაბამება.

გავყვეთ ისევ ავტორს. მოახდინა რა სახელმწიფოს რეაბილიტაცია წარსულში, იგი გვაჩვენებს იმ კეთილ საქმეებს, რომელებსაც ჰქმნის და ჰბადავს თანამედროვე სახელმწიფო. ვინ მოსთვლის ამ საქმეების რაოდენობას! სახელმწიფო ცდილობს თურმე „საყოველთაო **სავადგებულო** პირველ დაწყებით სწავლის შემოღებას, სხვა და სხვა უფასო**)) ან იაფ-ფასიან განმანათლებელ დაწესებულებათა

*) ალათი და კანონი, საკუთრება და სახელმწიფო „ისარი“ №№ 34, 35, 36, 38.

**)) კურსივი ჩვენია ყველგან.

დაარსებას, ბიბლიოთეკების, სამკიხველოების, სახალხო უნივერსიტეტების და სხვების დაწესებას, ქაობიან ადგილების ამოშრობას, გზების გაყვანას და ამგვარებსო (გვ. 6). კიდევ კარგი ავტორი შედგა ამ ადგილზე! თორემ სახელმწიფოს სიკეთეებით გატაცებულს, მას ამგვარივე საბუთით იმისი თქმაც შეეძლო, რომ სახელმწიფო ჰკვებავს ხალხს. რადგან სახელმწიფო ქარხნებსა და ზავოდებში ამუშავენს მას, აძლევს სამუშაო ქირას. მართლაც, განა საკვირველი არ არის, რომ სოციალისტურ პროგრამაში სახელმწიფოს ქებათა ქებას ასხამდნენ იმ გარემოების გამო, რომ იგი **ხალხის ფუფიით** აქა იქა სამკიხველოსა ხსნის და ქაობიან ადგილს აშრობს. სოციალისტობა დროებით სრულიად დაჰვიწყებია პროგრამის ავტორს, დაჰვიწყებია აგრეთვე ისიც, რომ საყოველთაო პირველ დაწყებითი სწავლა სახელმწიფოს მიერ მოწყობილი, უმეტესს შემთხვევაში, ისეთ შხაშს წარმოადგენს ხალხის გონებისათვის, რომლისგანაც განკურნება რამდენიმე თაობათათვის ძნელი ვახდება. დაჰვიწყებია, რომ სწავლა-განათლების გასახელმწიფოებრივობა (თუ მომეტევება ამისი თქმა) ნაპოლეონის თვალში პირველი და უმთავრესი იარაღი იყო ხალხის დამორჩილებისა.

რაკი ასეთი კეთილი ყოფილა სახელმწიფო, „ნამდვილი სოციალისტური ინტერესი, განაგრძობს ავტორი, მოითხოვს მხოლოდ იმას, რომ სახელმწი-

ფოს დაუკარგოს კლასიური ხასიათი და არა თვით სახელმწიფოს დანგრევას... მომავალი სოციალისტურა სახელმწიფოც ძალდატანების საზოგადოებრივი ორგანიზაცია იქნება, მაგრამ ეს ორგანიზაცია, გვანუგეშებს პროექტი „მთლად კულტურულ განვითარებისათვის იქნება გამოყენებული... (გვ. 7) ეს დასკვნა ლოლიკურათ გამოძინარეობს იმ დებულებიდან, რომელიც თავში აქვს წამოყენებული ავტორს. თუ სახელმწიფოს არა აქვს ორგანიული დამოკიდებულება კერძო საკუთრებასთან, თუ სახელმწიფო თავის თავად არ არის ექსპლუატაციის მანქანა, თუ შეიძლება სახელმწიფოს არსებობა კლასთა გაუქმების, კერძო საკუთრების მოსპობის შემდეგ, მაშინ სხვა არა ეთქმისრა ავტორს იმის გარდა, რაც სთქვა. მაგრამ საქმეც ამ „თუ“-შია. ავტორმა თავისი დებულება, რომლიდანაც გამოდის, არ დაასაბუთა, ამიტომ დაუსაბუთებელი რჩება მისი დასკვნაც.

სახელმწიფოს არსებობის გასამართლებლად პროექტს აქვს კიდევ ერთი საბუთი. ეგ საბუთი ყველაზე სერიოზულია. მაგრამ მას ავტორი გაკვრით ეხება. იგი ამბობს: „ჩვენთვის სახელმწიფოს როლი განისაზღვრება მხოლოდ შრომის ორგანიზაციის საკიროებითო (გვ. 10). მართლაც, ვინ უნდა მოაწყოს და მოაწყსრიგოს შრომის საქმე, ვინ უნდა გაანაწილოს ნამუშევარი საქონელი მოთხოვნილებისამებრ, ვინ ჩააყენებს ჰარმონიის კა-

ლაპატში მიწოდების და მოხმარების ნორმას? შრომის მომწესრიგებელი იქნება სახელმწიფო, ამბობენ **ფენტრადისტ** სოციალდემოკრატები. ამასვე იმეორებს ფედერალისტურ პროგრამის ავტორიც! ეს არის საკვირველი! მართალია, ცოტა ქვემოდ ავტორი გვეუბნება: „უმაღლესი რეგულიატორი სოციალისტურ წარმოებისათვის ფედერატიული კავშირი სოციალური კავშირებისაო.“ (გვ. 35). მაგრამ ეს წინააღმდეგობა გარეგნულია, „ფედერატიულ კავშირს“ ავტორი ძალდატანებით ხასიათს არ უკარგავს. ზემოდ არ იყო, რომ ლაპარაკობდა საზოგადოებრივ ძალდატანებაზე! ასე რომ პროექტის მიერ ფედერაციის გახსენებამ შეცდომაში არ უნდა შეგვიყვანოს. პროექტი თავისუფალ ხელშეკრულებაზე დამყარებულ კავშირზე არა ბჭობს და ამ რიგად მისი ფედერალიზმი სახელმწიფოებრივი ფედერალიზმია. როგორც ვსთქვით, პროგრამის პროექტი აღნიშნულ კონფერენციაზე არ იყო დამტკიცებული. ამ კონფერენციაზე ზოგიერთ გავლენიან ანარქისტის დასწრების გამო, თუ სხვა მიზეზით ანტი-სახელმწიფოებრივმა და ანტიპარლამენტარულმა მიმართულებამ გაიმარჯვა. ამ მიზეზის გამო კონფერენციამ დაივალა განსაკუთრებულ კომისიას ახალ, მეორე პროექტის შედგენა. ეს მეორე პროექტიც შეადგინეს. მაგრამ პირველ პროექტის ავტორს ხელმეორედ სურს წარუდგინოს კონფერენციას თავისი ერთხელ და-

წუნებული პროგრამა. ამ განზრახვით შეისწორეს პროგრამის პირველი პროექტი, აქა-იქ შეაღწინეს, ზოგი-რამ ჩაუმატეს, ზოგი-რამ გამოსტოვეს და ისევ აპირებენ მომავალ კონფერენციის წინაშე ბედის ცდას. ამ რიგად დღეს ჩვენ ხედავთ ორი პროექტია პროგრამისა.

შემუშავებულ და გადაკეთებულ პირველ პროექტის შესახებ ბევრი არა ითქმის-რა. სადავო საგნის შესახებ გადაკეთებულ პირველ პროექტის აზრი არ შეცვლილა. აქაც არის ლაპარაკი „სოციალისტურ სახელმწიფოზე“ (1) (გვ. 24), „ძალდატანების საზოგადოებრივ ორგანიზაციაზე, რომლითაც ვითომდა დახასიათდება ეგ მომავალი სოციალისტური სახელმწიფო.“ აქაც დაჟინებით განმეორებულია ის აზრი, ვითომ „ეკონომიური ბატონობა და ეკონომიური ექსპლუატაცია განვითარების პირველს საფეხურზე სახელმწიფოს დამოუკიდებელივ არსებობდაო.“ „ბატონ-ყმური კავშირი მიწის პატრონისა და მიწის მუშათა შორის, ჯიუტობს პროექტი, სახელმწიფოსაგან დამოუკიდებელი ფაქტი იყო... მიწის პატრონი ხშირად თითონ სთხზავდა კანონებს, რომელთაც უზრუნველ უნდა ეყოს იმის ეკონომიური ბატონობა და სახელმწიფოს მმართველებმა-მეფეებმა არც კი იცოდნენ, რა ეწერა ამ კანონებშიო“ (გვ. 32) ამ სტრიქონების დამწერს რომ დაუჯეროთ, უნდა ვადვიაროთ, ვითომ სახელმწიფოური ორგანიზაცია მეფეების გაბატონე-

ბიდგან იწყებოდეს. და ის ორგანიზაციები, სადაც მიწის პატრონი თავის ბატონობის უზრუნველ საყოფლად თვითონ სთხზავდა დამორჩილების კანონებს, სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია არ ყოფილიყოს. ნამდვილად კი, სანამ ფეოდალური სამეფოები და მონარქიები დაარსდებოდნენ, არსებობდნენ სამთავროები, რომელთაც უკვე გამოყოფილი ჰქონდათ სამმართველო და სამოსამართლო ორგანოები და ამ ორგანოების საშუალებით ისინი იცავდნენ უკვე დაბადებულ კლასთა უთანასწორობას და კერძო საკუთრების პრინციპს. ამ სამთავროებს ყოველივე ტიპური ნიშნები ჰქონდა სახელმწიფოებრივ ორგანიზაციებისა. მეცნიერებას იმოწმებს პროექტის ავტორი და სრულიად არ მიუქცევია ყურადღება, რა ხასიათისაა ეგ მოწმობა და ვის წინააღმდეგ ლაღადებს იგი!

თავი VII

პროგრამა „მინიმუმი“ და პროგრამა „მაქსიმუმი“.

არავის ეგონოს, რომ აღძრული თეორიული კამათი გულის მოსაფხანად იყოს გამოგონილი. არა, თეორიულ კამათს სწორეთ დაყენებულს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. დღეს, ბატონო, სოციალიზმს ვინ არ ებლაუქება. სოციალიზმის თეორიებით აღიქურნენ ადვოკატები, ექიმები, მოხელეები, ჟურნალისტები და სხვანი მრავალნი არა-მწარ-

მოგებლნი. და ამის შედეგი ის არის, რომ წარმოების მოწესრიგების და ორგანიზაციის შესახებ კი არ სჯიან და ბაასობენ არა-მწარმოებელი სოციალისტები, არამედ სამინისტროებზე, პარლამენტზე, იქ მოქმედების საჭიროების და აუცილებლობის შესახებ, ლაპარაკობენ აგრეთვე (დაბალის ხმით) დამფუძნებელ კრებებზე და პოლიტიკურ დიკტატურობის შესახებ. სწორეთ დაყენებული კითხვა სახელმწიფოს, მის ორგანოების თვისების და ხასიათის შესახებ კი დაგვანახვებს, რომ სოციალიზმი სახელმწიფოს, პარლამენტის და დიკტატურის საშუალებით ვერ განხორციელდება და მაშასადამე არა-მწარმოებელ სოციალისტებს, რომელთა ფსიხოლოგია დიკტატურული გრძნობებით არის გამსჭვალული, სოციალიზმის განხორციელების საქმეში პირველი ადგილები დაეკარგებათ. ამ შეგნებას ის მოჰყვება, რომ სოციალიზმს ბევრი არა-მკითხე „ბელადი“ ჩამოშორდება და საყოველთაოდ გამოისახება და გამოირკვევა ის აზრი, რომ სოციალიზმი თუ განხორციელდება, მშრომელთა კავშირების მიერ და სახელმწიფოს ორგანოების გარედ განხორციელდება. ეს ცხოველმყოფელი აზრი მწარმოებელთა საქმისთვის, ხოლო პესიმისტური დასკვნა „ბელადებისათვის“ ბოლოს და ბოლოს ყველასათვის სასარგებლო გახდება, რადგან ხელს შეუწყობს სოციალისტური პარტიების ახალ ნიადაგზე, წარმოების ნიადაგზე აშენებას, შეუწყობს ხელს

• აგრეთვე საზოგადოებრივ ბუნებრივ დიფერენცია-
ციას, რაც ასე საჭიროა კლასთა ბრძოლის ნორმა-
ლურ ვითარებისათვის.

• როგორ, გვეტყვიან, თქვენ უარ-ვყოფთ დღე-
ვანდელ დროს პარლამენტს! ძველი რეჟიმი არ
არის ჯერ კიდევ დათრგუნული და თქვენ შრომის
სოციალისტურ ორგანიზაციებზე ლაპარაკობთ? ეგ
უტოპიაა, ეგ ჰაერში ფრენაა და უნიადაგობაა,
სხვა არაფერი! — „თქვენთვის“ მე არ უარ-ვყოფ
არც პარლამენტს, არც მასში მოქმედების მნიშვნე-
ლობას, არ უარ-ვყოფ იმათთვის, იმ პოლიტიკურ
პარტიებისათვის, რომელთაც ძალა-უფლობის ხელ-
ში ჩაგდება სწყურიათ და რომელნიც ამის გამო
ერთმანეთს ეჯიბრებიან. ვამბობ მხოლოდ, რომ
მწარმოებელს პარლამენტი არ ესაჭიროება, არ
ესაჭიროება არც დღეს, არც მომავალში. დღეს იმი-
ტომ, რომ არც ერთი კანონი პარლამენტის მი-
ერ გამოცემული მაშვრალის მძიმე უღელს ვერ
შეამსუბუქებს. ხოლო რაც შეეხება მომავალს, პარ-
ლამენტი წარმოების მომწესრიგებელ რეგულიატო-
რის როლს ვერ იკისრებს. და აბა, მითხარი, რის-
თვის უნდა შეიწუხოს თავი მწარმოებელმა იმ კით-
ხვების გამოკვლევაში, თუ რომელი და რა ხასია-
თის სამინისტრო ესაჭიროება დღეს ხალხს?!

• სკდებით, გვეტყვიან ამაზე, აი თუნდ საფრან-
გეთის სინდიკატების მაგალითი აიღეთ. „დიადია
თანმედროვე სარეკოლიუციო სინდიკალურ მოძ-

რაობის მნიშვნელობა. მაგრამ იგი ამასთანვე არ უარ-ჰყოფს პოლიტიკურ ბრძოლასაც. სინდიკალიზმი ანტიპარლამენტარული მოძრაობა კი არ არის, იგი პარლამენტის გარეშე მოძრაობააო.“ (პირვ. შესწორებული პროექტი გვ. 38.) ჩვენ კი გვგონია, რომ ამგვარი შეხედულება სინდიკალიზმზე მარქსისტული ხასიათის სოფისტიკა არის. სინდიკალიზმი მოქმედობს პარლამენტის გარეშე იმიტომ, რომ ძირი გამოუთხაროს პარლამენტის მნიშვნელობას და ცხოვრების მომწესრიგებელ ორგანოდ არამც და არამც იგი არ გარდაქნას, ამ საგანს ქვემოდ შევვებით, ეხლა კი პასუხი უნდა გავცეთ სხვა კითხვაზე. — კარგი, უარ-ჰყავით პრინციპიალურად პარლამენტი, მაგრამ იმას ხომ ვერ უარ-ჰყოფთ, რომ პარლამენტის საშუალებით სოციალისტურ პროგრამის მინიმუმს მაინც განახორციელებთო? — ჩვენ უარ-ვყოფთ პროგრამა მინიმუმსაც.

ჩვენი მოპირდაპირენი განცვიფრებულნი არიან. რანაირად შეიძლება, რომ სოციალისტურ პარტიას პროგრამა მინიმუმი არა ჰქონდეს! სოციალიზმი ხომ ერთ დღესა და ერთ საათში ვერ განხორციელდება; ხალხი ხომ თანდათან მივა ამ მიზნისაკენ და პროგრამა მინიმუმი ხომ ის აუცილებელი საფეხურია, რომელსაც ხალხი გზას ვერ აუხვევსო? აქ რალაც გაუგებრობაა! პროგრამა მინიმუმის დამკველთ ხშირად მოჰყავთ ხალხმე ამგვარი მოსაზრება: როდესაც კაცი ისამდე თვლას იწყებს,

განა ოთხმოცდა-ცხრამეტი და ყოველი ამის მიმ-
დევარი რიცხვი არ უნდა დათვალოს? ან კიდევ,
როდესაც მაღალ სახლის სახურავზედ ასვლა გინდათ,
განა კიბე არ უნდა მოიხმაროთო?... დიალ, ყოვე-
ლივე ეს ქეშმარიტებაა. ამის წინააღმდეგ არაფე-
რია სათქმელი. ხოლო სადაო საგნის ამ ნიადაგზედ
გადმოტანას არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს.

არა, ბატონო, საქმე სწორეთ ამაშია, მოგვი-
გებენ მინიშლისტები: პროგრამა მინიმუმის უარ-
ყოფა სწორეთ ის არის, რომ თქვენ გინდათ ასი
დასთვალოთ და არც ოცი, არც ოთხმოცი არ და-
ასახელოთ. სახლის სახურავზედ ასვლის სურვილი
დიდი გაქვთ, ხოლო კიბეს კი, ურომლისოდაც ვე-
რას გახდებით, ზიზლით დაჰყურებთ. კაცობრიო-
ბის განვითარებას თქვენს თვალში ეტაპები არა
აქვს. ერთის შებერვით გინდათ სოციალიზმი დაამ-
ყაროთ დედა-მიწაზედ. გავიწყდებათ, რომ პროგ-
რამა მინიმუმი, ე. ი. მთელი რიგი დემოკრატიულ
რეფორმებისა, ამ პროგრამაში ჩაწერილი, პარლა-
მენტი და ამ დაწესებულებაში მოქმედება სწორეთ
ის გზაა, რომელიც აუცილებლივ უნდა განვლოთ;
წინააღმდეგ შემთხვევაში თქვენ დამეზხავესებით ზე-
მოდ აღნიშნულ ადამიანს, რომელსაც საკუთარი
ფეხებით სურს ასკუპვა მაღალ სახურავზედო...

აქ, როგორც ყოველთვის ამგვარ კამათის
დროს, თავდაპირველად საჭიროა საკამათო მცნე-
ბის განმარტება. გაუგებრობა იქიდან გამოძლინა-

რეობს, რომ აქ პროგრამა მინიმუმის მცნება და ისტორიის თანდა თანობით განვითარების მცნება ერთმანეთშია გაბრუნებული. ეს კი ასე არ უნდა იყოს. შეიძლება მომხრე იყოს ისტორიულ თანდათანობისა, ხოლო არ იწყნარებდეთ პროგრამა-მინიმუმის აღიარებას, ე. ი. შეიძლება ეთანხმებოდეთ იმ აზრს, რომ სოციალიზმის დამყარებისათვის საჭიროა ხანგრძლივი მომზადება, მოქმედება და ბრძოლა, ხოლო ეს მოქმედება და ეს ბრძოლა პროგრამა მინიმუმის მუხლების მიხედვით არ იყოს ჩამოყალიბებული თქვენს თვალში.

საიდან წარმოსდგა პროგრამა მინიმუმის მცნება? ვგ პოლიტიკურ ცხოვრების ნაყოფია. როდესაც პოლიტიკური პარტია სამოქმედოთ გამოდის და თავის მოქმედებას პარლამენტში აწარმოებს, იგი იმის ცდაშია, რომ რაც შეიძლება მეტი დეპუტატი იყოლიოს საკანონმდებლო დაწესებულებაში. ამ მიზნით პარტია მიმართავს ხოლმე ამრჩეველთ და ეუბნება: თუ ჩვენი პარტიის კაცები იქნებიან პარლამენტში, ამ და ამ რეფორმებს განვახორციელებთ. და რეფორმები იმგვარი ხასიათისაა, რომ სულ თქვენს საკეთილდღეოთ არიან წამოყენებულნი. აი ყური დაუგდეთ. და აქ პარტია გადუშლის ხოლმე თავის პროგრამას, რომელსაც მინიმუმის ეპიტეტს აძლევს. არ გეგონათ, რომ ამას იქით არაფერი იყოს თქვენთვის სასარგებლო, არა, ჩვენი იდეალი უფრო ფართოა, ხოლო მაქსი-

მუმი ჩვენი პროგრამისა დღევანდელ პირობებში ვერ განხორციელდებაო. დღეს დავკმაყოფილდეთ მინიმუმით და თან-და-თან მაქსიმუმსაც მოვიპოვებთ. და არც ისეთი მდარეა ჩვენი დღევანდელი მოთხოვნათა სია. და ისევ ხაზს უსვამენ წამოყენებულ რეფორმათა დიდ მნიშვნელობას.

ამ რიგად, პროგრამა-მინიმუმი საარჩევნო პლატფორმაა, ის საკენკია, რომელსაც პოლიტიკური პარტია ამომრჩეველთა წრეში ხმების მოსაპოვებლად ისერის ხოლმე. აი ნამდვილი ხასიათი და თვისება პროგრამა მინიმუმისა. იგი პარლამენტში მოქმედების გეგმაა.

ახლა გვიბრძანეთ, რატომ უნდა ვაღვიაროთ ეს გეგმა, თუ პარლამენტში მოქმედება არაფრად მიგვაჩნია. თუ პარლამენტის გარედ ვაწყობთ და ვაშენებთ ახალ შენობას, ვაწყობთ და ვაშენებთ თან-და-თან, გამუდმებულ და მძიმე ბრძოლის საშუალებით თანამედროვე პოლიტიკო-სოციალურ სისტემის წინააღმდეგ? ჩვენ აქ განგებ გავუსვით ხაზი სიტყვას „თან-და-თან“, რათა გვეჩვენებინა თქვენთვის, რომ ჩვენც არა გვგონია, რომ ერთ მშვენიერ მაისის დღეს ცილამ ჩამოგვივარდება საყოველთაო კმაყოფილება და უმაღლესი ბედნიერება.

მაშ დავუკვირდეთ იმას, თუ რანაირად, რა ელემენტების საშუალებით გვინდა ჩვენ ახალ სოციალურ სტრუქტურის აგება პარლამენტის და სა-

ხელმწიფოს გარედ? რა პრინციპს ვუდებთ ჩვენ ადამიანის საჭიროებათა დაკმაყოფილებას? ვინ უნდა გახდეს მოთხოვნა-მოწოდების (спросъ-предложение) მომწესრიგებლად? სოციალური პრობლემის განმარტება სამ მთავარ კითხვათა განმარტებაზეა დამოკიდებული. თუ თქვენს თვალში მომავალ საზოგადოების ქვაკუთხედათ მშრომელთა თავისუფალი კავშირი არ იქნება, და თუ ამ კავშირთა თავასუფალ ფედერაციაზე არ ააშენეთ მთელი სოციალური სტრუქტურა, აუცილებლივ უნდა იყოთ სახელმწიფოებრივ სოციალიზმის (კოლექტივიზმის) მომხრე. და სახელმწიფოებრივ სოციალიზმის მომხრე თუ ხართ, დიკტატურის პრინციპიც უნდა შეიწყნაროთ. წინააღმდეგ შემთხვევაში ერთ ნაბიჯსაც ვერ გადასდგამთ სახელმწიფოებრივ სოციალიზმის განხორციელების საქმეში.

სოც.-ფედერალისტთა პარტიის პროგრამის მქონე პროექტი სწორეთ ამ მხრივ არის საყურადღებო, რომ იგი ეხება ამ საგანს და ნათლად არკვევს თანახმად კომუნისმის პრინციპებისა. აქაც უნდა ვსთქვათ, რომ ჩვენ არ შევეხებით ამ პროექტის მიერ ყველა წამოყენებულ კითხვებს. უნდა კი ვსთქვათ, რომ მთელი რიგი პოლიტიკო-სოციალურ კითხვებისას, მათი ჯეროვანი გაგება დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ არკვევთ და როგორ გესმით ზემოდ წამოყენებული საგანი.

თავი VIII

პარტიული პროგრამის მეორე პროექტი

მეორე პროექტში ვკითხულობთ: „ჩვენი სოციალისტური მსოფლ-მხედველობა დახასიათებულია სამი უარ-ჰყოფით (отрицание) და სამი დებულებით. უარ-ჰყოფა კერძო საკუთრებისა; აღიარება საკუთრების ერთობისა-კომუნიზმისა; უარ-ჰყოფა უფლება-კანონისა, აღიარება თავისუფალ ხელშეკრულებისა (договоръ), თავისუფალ შეთანხმებისა. უარ-ჰყოფა სახელმწიფოსი; აღიარება თავისუფალ საზოგადოებისა-კომუნისა და მათ ფედერაციათაო.“ (გვ. 102). სამი დებულება რომ ერთად შევადგინოთ, გამოვა: კომუნალური ფედერაციები თავისუფალ ხელშეკრულებაზე დამყარებულნი კომუნისტურ საკუთრებას აწარმოებენ. რა პრინციპზე იქნება დაფუძნებული შრომის ნაყოფის განაწილება? მეორე პროექტი გადაკრილ პასუხს იძლევა ამის შესახებ. იგი ცნობილ კომუნისტურ ფორმულას აღიარებს: „ყველას მოთხოვნებისამებრ, ყველასაგან შეძლებისამებრ.“ პირველი პროექტის ავტორი კი სხვა ნიადაგზე სდგას. მართალია ეს საგანი აღნიშნულ პროგრამის ავტორს არ გაურკვევია; მაგრამ რადგან იგი მომხრეა „სოციალისტურ

სახელმწიფოსი“, ¹⁾ მაშასადამე მომხრე უნდა იყოს კოლექტივიზმისა, და არა კომუნისმისა, კოლექტივიზმს კი სხვა ფორმულა აქვს წამოყენებული. ეს ფორმულა არის: „ყველას თავის შრომისამებრ“. ვნახოთ ახლა, რა მოჰყვება იმ გარემოებას, კოლექტივისტური ფორმულა რომ იყოს განხორციელებული.

მივმართოთ მეორე პროექტის პროგრამას. აქ ვრცელი ადგილების გამოწერა მოგვიხდება და მკითხველი არ დაგვემდურება ამის გამო, რადგან პროექტის ავტორი ნათლად გვისახავს საგანს. და ეს დიდი განძია. რას ნიშნავს ზემოდ მოყვანილი კომუნისტური ფორმულა? „იმას ნიშნავს, გვეუბნება ავტორი, რომ მწარმოებელ საზოგადოების ყოველ წევრს განუჩრჩველად ექნება თანასწორი უფლება დაიკმაყოფილოს ყველა თავისი მოთხოვნილება საზოგადო ქონებისაგან. რამდენიც შემოძლია, იმდენს ვმუშაობ, ჩემი ძალის დაგვარად ჩემი წვლილი შემაქვს ცხოვრების საუკეთესო პირობების დამყარებისათვის წარმოებულ შრომაში და რაც მინდა, რაც მჭირია, იმდენი მიმაქვს საზოგადო შრომის ნაყოფისაგანო“. (გვ. 62.) რას ნიშნავს ახლა კოლექტივიზმის ფორმულა—ყველას თავის შრომისამებრ? „თუ ეს ფორმულა იმასა ნი-

---

¹⁾ სახელმწიფო აასრულებს შრომის უმაღლეს რეგულიატორის ფუნქციასო (პირვ. პროექტი გვ. 48.)

შნავს, რომ ყველას მიენიჭება ნაყოფი მისი შრომისა, ამ შემთხვევაში ეს ფორმულა უარსაყოფია, რადგან ის არც სოციალისტურია, არც განსახორციელებელი, არც მეცნიერულად სწორი და სამართლიანი... სრული პროდქტუი თავის შრომისა! ეს კიდევ კონკურენციაა, კიდევ შენ ჩემობაა, რომელიც ისე საშინლად ახასიათებს კაპიტალისტურ წესწყობილებას. დადგინება იმისა, რომ ყველას მიენიჭოს სრული ნაყოფი მისი შრომისაო, არაფერს არ განმარტავს, არაფერს არ უჩვენებს იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იყოს წარმოებისა და მოხმარების სისტემა. ამგვარი ფორმულა შეუძლია მიიღოს ყველა ცოტად თუ ბევრად შეგნებულმა ბურჟუა რეფორმატორმა, რადგან ის კაპიტალისტურ სისტემის უარ-ჰყიდვას, იღვას კერძო საკუთრების გაუქმებისას არ შეიცავს. ეს კიდევ არაფერი! ეს ფორმულა განუხორციელებელია, რადგან მუშა თავის ნაშრომის სრულ ნაყოფს ვერ მიიღებს, რადგან კოლექტივისტური სისტემა გულისხმობს ცენტრალიზაციას და, მაშასადამე, წარმოების გამგეთაც, საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ორგანოებს. ყველა ამას, რასაკვირველია, შენახვა უნდა და ყველა ამის ხარჯი უნდა გამოირიცხოს სწორედ იმ შრომის ნაყოფისაგან, რომელსაც ისე გულუხვად ჰპირდებიან აბუჩად აგდებულ მუშათა კლასს“... გარდა ამისა... „გამოთვლა და გამოანგარიშება კი იმისა, თუ რა ეკუთვნის თვითველს ინდივიდუალუ-

რად, ყოვლად შეუძლებელია... საქმე იმაშია, რომ ინდივიდუალური ენერგია ყოველთვის ინდივიდუალურია, ე. ი. სხვა-და-სხვა რაოდენობის მხრივ. ენერჯის მხრივ რომ განსხვავება არ იყოს ინდივიდთა შორის, მაშინ აღარც ინდივიდუალობა იქნებოდა. ინდივიდუალურ ენერჯის გამოსაანგარიშებელი აპარატი არ არსებობს... რაც შეეხება დროს, აღებულს როგორც შრომის საზომს, ის მეტად უხერხულია, რადგან ის არაფერს არ ზომავს, და ეს იმიტომ, რომ ინდივიდთა ენერჯია ერთი საზომით არ განიზომება“... ხოლო „თუ შემოდებულნი იქმნა შრომის ღირსებითი დიფერენცია-ცია, თუ ამისდა გვირად სხვა-და-სხვა გვარი შრომა სხვა-და-სხვა გვირად დაფასდა, თუ ამას თან მოჰყვა იერარქია შრომის დაჯილდოებაში, როგორც ეს კოლექტივიზმის სისტემის ანალიზიდან გამოდის,—პრინციპი სოციალიზმისა დარღვეულია, უთანასწორობა დამყარებულია და არა-თანასწორად დაჯილდოებულ შრომათა შორის კონკურენციაა დაკანონებული. ამისთანავე პრინციპი კონკურენციისა, ვგრედ წოდებული მოთხოვნა-მოწოდების კანონი აუცილებლად შენახული უნდა იქმნეს ამგვარ საზოგადოებაში წარმოების რეგულიატორად. ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ კერძო საკუთრების მოსპობასთან ერთად უნდა მოიხსოს კონკურენციის პირობებიც, რადგან თუ კონკურენცია დაცულ იქმნა მომავალ საზოგადოებაში, როგორც

ეს კოლექტივიზმსა სურს, ყოველად საჭირო ექმნება ამ შემთხვევაში აღდგენა იმ ორგანოსი, რომელსაც ჩვენს დროში მისიად აქვს სხვათა შორის ამ კონკურენციის მოწვესრიგება. კოლექტივიზმი ასედაც იქცევა (და მასთან პირველ პროგრამის პროექტიც, შეენიშნავთ ჩვენ): ის ინახავს საკანონმდებლო უფლებას, რომელიც ამუშავებს და ამყარებს მთელ საზოგადოებისათვის სავალდებულო ნორმებს; კანონითვე ამყარებს ერთ საზოგადო ნორმას სამუშაო დღისას და განმარტავს სამუშაო ქირის რაოდენობას. მაშასადამე, კოლექტივისტური სისტემა იძულებულია საღარიბათან ერთად (დაჭირავების სისტემა) სახელმწიფოებრივი პრინციპიც დაიცვას. დიახ, სახელმწიფოებრივი პრინციპი, რადგან იმ კანონმდებელ ორგანოს, რომელიც კოლექტივიზმში დაცულია, უნდა მიემატოს აღმასრულებელი ორგანოც, რადგან კანონი, რომელიც სავალდებულო არ არის, რომელიც ნებაყოფლობაზე არის დამყარებული—კანონი არ არის და აუ კოლექტივიზმს კანონი უნდა, მას მისი სანქციაც უნდა უნდოდეს. ამ შემთხვევაში ის იძულებული იქნება კანონმდებლობასთან ერთად აღმასრულებელი ორგანო დააწესოს, ე. ი. აღადგინოს ის ორი ფუნქცია, რომელიც შეადგენს თვით არსებას სახელმწიფოისას. მაშასადამე მწარმოებელთ შესანახავად ექნებათ კოლექტივისტურ საზოგადოებაში:

1) საკანონმდებლო ორგანო ყველა მისი ატ-რიბუტებით, 2) აღმასრულებელი ორგანო მთელი მისი ბიუროკრატია არმიით, რომელიც არავითარ პირდაპირ წარმოებით როლს არ ასრულებს. მიუ-მატეთ ამას ისიც, რომ მწარმოებელი იძულებული იქნება შექქმნას ცოტა ზედ-მეტ ნორმაზე მეტი მომუშავეთა დასაჯილდოვებლად და ცხადი იქნება, რომ მწარმოებელი ვერ მიიღებს თავის შრომის მთელ ნაყოფს, ე. ი. მას შრომისამებრ ვერ მიენი-ქება, რადგან მისი შრომა ცოტად თუ ბევრად კი-დევ ექსპლოატაციის ქვეშ იქნება. საზოგადოება კიდევ დაყოფილი იქნება ორ ნაწილად: ერთ მხა-რეზე მწარმოებელნი, — მეორე მხარეზე არა მწარ-მოებელნი, რომელთა მისსაზ ვიფიქრებდა წარმოების და ურთიერთობის მოწესრიგება და ორგანიზაცია იქნება. ამგვარი სისტემა ან არ სპობს ანტაგონიზმს სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფთა შორის, ან თუ სპობს, — მხოლოდ იმისთვის, რომ ხელახლა გზა გაუხსნას ახალ ფორმის კასტების აღმოცენებას და მათ შორის ანტაგონიზმის გაჩაღებას. ყოველი ან-ტაგონიზმი, ყოველ არა-მწარმოებელ ჯგუფთა არ-სებობა საზოგადოებაში მიზეზია მწარმოებელ ენე-რჯის უნაყოფო ხარჯვისა და ექსპლოატაციისა. ყველა ამისათვის ჩვენ კოლექტივიზმს უარ-ვყოფთ.“
(პროგ. მეორე პროექტი გვ. 67 — 70.)

ჩვენ განგებ შეიჭერდით ამ საგანზე. „სოცია-ლისტურ სახელმწიფოს“ დამცველთა ხვედრი კო-

ლექტივიზმია და კოლექტივიზმის საექვო სოცია-
ლიზმი მშვენივრად დაგვისურათა პროგრამის მეო-
რე პროექტის ავტორმა. ამის გამო შეიძლება გვი-
საყვედუროს პირველ პროექტის შემდგენელმა.
ცენტრალიზმს მწამებთ, მე კი ფედერალისტი ვარ.
აი თუნდ წაიკითხეთ, რა სწერია ჩემ პროექტის
47 გვერდზეო: „უმცირესი სოციალური წრე იქ-
ნება კომუნა (სოფელი ანუ ქალაქი), უდიდესი სა-
ხელმწიფო. თითოეული სოციალური წრე ავტო-
ნომიურად იმოქმედებს იმ სამეურნეო საქმეების
ასასრულებლად, რომელიც თვით ამ სოციალურ
წრის (კომუნის) წევრთა შრომით გაკეთდება ამ
წრისავე წევრების საქიროებათა დასაკმაყოფილებ-
ლად და არა იმის გარეშე გასატანად. ერთისა და
იმავე რიგის სოციალური წრეები ანუ კომუნები
შეადგენენ ფედერაციას, რათა შეერთებულის ძალ-
ლონით დაიკმაყოფილონ ისეთი საერთო საქიროე-
ბანი, რომელსაც კერძო თვითოეული სოციალური
წრე (კომუნა) ვერ გაუძღვება. უფართოვესი და
ამიტომ უძლიერესი ფედერაცია, უკეთ რომ ვსთქვათ,
კონფედერაცია, იქნებასახელმწიფო, რომელიც ამა-
ვე დროს დასრულებს შრომის უმაღლესს რეგულია-
ტორის ფუნქციასო“. —ჰო, აქ ფედერაციაზე და
კონფედერაციაზეა ლაპარაკი. ხოლო ეს კონფედე-
რაცია სახელმწიფოებრივია, განსაკუთრებულ იძუ-
ლებითი ხასიათის ორგანოებით შეიარაღებული,
რათა ამ ორგანოების მეოხებით შრომის იძულები-

თი რეგულიატორის ფუნქცია ასრულოს. ამგვარი ორგანიზაცია ვერ ასცდება კოლექტივიზმის გზას, რადგან მას არაფერი აქვს საერთო თავისუფალ კავშირების თავისუფალ ფედერაციასთან, არაფერი აქვს საერთო კომუნიზმთან. გარდა ამისა, თუ სახელმწიფო თქვენს თვალში სოციალურ ცხოვრების გარდაქმნის უძლიერესი იარაღი არის, ამ შემთხვევაში აუცილებლივ უნდა აღიაროთ ამ სახელმწიფოებრივ მექანიზმის ხელში ჩაგდების საჭიროებას სოციალისტურ პარტიისათვის. თქვენს დროშაზე უნდა დაიწეროს ძალა-უფლობის დაპყრობა (захватъ государственной власти) და დიკტატურა. მართალია თქვენს პროგრამაში არ ამბობთ მაგას, მაგრამ ამ შემთხვევაში ლოდიკურ შეცდომას სჩადიხართ. „დიკტატურის“ თეორიას ბადავს „ძალა-უფლობის დაპყრობის“ თეორია, ხოლო ძალა-უფლობის დაპყრობის აზრს სახელმწიფოებრივი სოციალიზმი. სამი მცნება ერთი ერთმანეთისაგან გამომდინარეობს ლოდიკურად და თქვენს ხელში არ არის იმისთანა იარაღი, რომლითაც შეიძლებოთ ამ ლოდიკურ კავშირის გაწყვეტას. ხოლო შეიწყნარებთ თუ არა დიკტატურის აზრს, თავისუფლების პრინციპზე ხელი უნდა აიღოთ. პროექტის მეორე პროგრამის ავტორს ეს კარგად აქვს შეთვინებული და ამიტომაც არის, რომ ამბობს: „მუშა-თა კლასის რღველი არ შეიძლება იყოს დიკტატურა და ბატონობა თუნდ დროებითი; მისი პრაქტი-

კული მიზანი კლასთა მოსპობაა და არა ერთი კლასის მეორეზე გაბატონება*... გარდა ამისა მუშათა კლასის იდეალი არ შეიძლება იყოს პირადობის დაჩაგვრის რეჟიმი, რადგან თვით ეს კლასი კოოპერაციაა პირადობის თავისუფლებისათვის მებრძოლ ინდივიდთა, რომელსაც პირადობის სრული თავისუფლების დამყარება აქვს სახეში—ადამიანის ადამიანისა და სახელმწიფოს მიერ ექსპლოატაციის მოსპობით. კლასთა ბრძოლა კოლექტიური განხორციელებაა ინდივიდუალობისათვის ბრძოლისა. (борьба за индивидуальность).“ (გვ. 27.).

ამრიგად ჩვენ გადავსინჯეთ იმგვარი სოციალისტური სისტემა, რომელსაც აღიარებენ სახელმწიფოს მოტრფიალენი სოციალისტები; ვნახეთ თუ რა ხიფათი მოელის სოციალიზმის პრინციპებს, როდესაც სახელმწიფო კისრულობს მათ განხორციელებას, სულერთია ფედერატიული სახელმწიფოა იგი, თუ ცენტრალისტური. ებლა ჩვენი მოვალეობაა იმის შესახებ ჩამოვაგდოთ ლაპარაკი, თუ რანაირად შეიძლება შრომის ორგანიზაცია სახელმწიფოს გარედ და მის ორგანოების დამოუკიდებლად.

IV.

შრომის ორგანიზაციის ესკიზი.

„ინტერნაციონალის“ დამაარსებელთა აზრით

მომავალი საზოგადოება ავტონომიის და ფედერაციის საფუძველზე დამყარდება. ამ საზოგადოების ნიმუშად თვით „ინტერნაციონალის“ ორგანიზაცია უნდა გამხდარიყო. ამიტომ იყო, რომ „ინტერნაციონალის“ ფედერალისტები ვალაშქრებული იყვნენ ცენტრალისტების წინააღმდეგ, რომელნიც ძირს უთხრიდნენ ავტონომიის პრინციპს „ინტერნაციონალის“ ორგანიზაციაში. იურის ფედერაციის მოწოდებაში ვკითხულობთ: „მომავალი საზოგადოება „ინტერნაციონალის“ ორგანიზაციის მთელს მსოფლიოში განხორციელება იქნება. ამიტომ ყოველი ღონე უნდა ვიღონოთ, რათა ეს ორგანიზაცია ჩვენს იდეალს მიეუახლოვოთ. განა შეიძლება, რომ თავისუფალი და სწორუფლებიანი საზოგადოება ავტორიტარულ ორგანიზაციიდან წარმოსდგეს? არა, შეუძლებელია. ინტერნაციონალი, — მომავალ საზოგადოების ჩამონასახი ეხლავე უნდა იყოს უტყუარი გამოსახულება თავისუფლების და ფედერაციის პრინციპებისა. მან უნდა უარჰყოს ყოველი პრინციპი, რომელიც ძალა-უფლობისა და დიკტატურისაკენ გვიწოდებს*.“ „ინტერნაციონალის“ მიერ აღნიშნული პრინციპები ნამდვილი პრინციპებია. მაგრამ „ინტერნაციონალის“ ორგანიზაციას ერთი ნაკლი ჰქონდა. ზოგიერთ სექციაში მწარმოებელნი ან სულ არ შედიოდნენ და

*) *Биография Бакунина. Д. Гильома. Былое № 8 ст. 248.*

თუ შედიოდნენ მათ მეორე ხარისხოვანი ადგილი ეჭირათ. „ინტერნაციონალი“ ნამდვილი ხასიათის მწარმოებელთა ორგანიზაცია არ იყო. მის წევრებად არა მუშებიც იყვნენ და ეს იყო, ჩვენის აზრით, სუსტი მხარე „ინტერნაციონალისა“ და მიზეზი ამ ორგანიზაციის დაშლისა.

თანამედროვე სინდიკალიზმი, რომელიც „ინტერნაციონალის“ თეორიულ ანდერძს პრაქტიკულად ანხორციელებს, დღეს უფრო მკვიდრ ნადავზე დამყარდა. მან თავისი ორგანიზაცია მწარმოებელთა კავშირებზე ააგო. „თანამედროვე მუშათა ბირეები, ფედერაციები და ორგანიზაციები, ვკითხულობთ პროგრამის მეორე პროექტში, შეიცავენ წარმოების და მოხმარების ყველა ელემენტებს და ამისათვის როგორც წარმოების, ისე ნაწარმოების მოხმარება მათი საქმე უნდა გახდეს; დღეს ისინი მომავალ საზოგადოების ჩანასახს წარმოადგენენ — ხვალ ისინი გახდებიან მთელ საზოგადოებადო.“ (გვ. 101.). ეს მოსაზრება განუხორციელებელ უტოპიად არ მოგვეჩვენება, რომ ჩაუკვირდეთ იმას თუ როგორ გამოიყენა სინდიკალიზმმა „ინტერნაციონალის“ გაკვეთილი და როგორი ორგანოები კშობა, რათა თეორიულ იდეალს პრაქტიკული ხორცშესხმულობა მიეცა.

აღსანიშნავია თავდაპირველად მთავარი აზრი, რაზედაც დამყარებულია სინდიკალიზმი. იგი მწარმოებელთა კავშირია. მასვე სურს გახდეს ნაწარმო-

ების მომხმარებლად. ამიტომ იგი შრომის მოწეს-
რიგების საქმეს თვითონვე კისრულობს და მაშა-
სადამე უარპყოფს ყოველივე დაწესებულებას, რო-
მელსაც წარმოების შექმნა არ აქვს საფუძვლად.
ვინც არ ივიწყებს სინდიკალიზმის ამ მხარეს, ის
აღარ იტყვის იმას, ვითომ სინდიკალიზმი პარლამენტის
წინააღმდეგ კი არ მოქმედობს, არამედ მარტო-
ოდენ პარლამენტის გარედ. რა თქმა უნდა, მისი
მოქმედება პარლამენტის გარედ სწარმოებს, ხოლო
ვგ იმიტომ, რომ პარლამენტის არსებობას ნიადა-
გი გამოუთხაროს. რა ნაირად და რა საშუალებით?

მწარმოებელთა კავშირების ფედერაციები შრო-
მის ბირჟებშია გაერთიანებული. შრომის ბირჟებიც
ერთმანეთს უკავშირდებიან და ადგენენ შრომის
ბირჟათა კონფედერაციას. ფრიად საყურადღებოა,
თუ რა გვარ მუშაობას ეწევა შრომის ბირჟა და რა
ხასიათის ორგანოები აქვს მას შექმნილი მუშების საკი-
როებათა დასაკმაყოფილებლად ზე შრომის მოსაწყისრი-
გებლად. საზოგადოთ რომ გადაევალოთ თვალი შრო-
მის ბირჟათა მოქმედებას, დავინახავთ, რომ ამ ბირჟათა
მოქმედება ფრიად რთული და მრავალფეროვანია.
ბირჟებს აქვსთ დაწესებული ჯიჯი-ერთ დამხმარე-
ბელი ორგანოები, ეხმარებიან უმუშევართა ადგი-
ლების მოძიებით, მატერიალურ დახმარებით, აწეს-
რიგებენ ეგრედ წოდებულს *viaticum*-ს (ვიატიკუმ) —
იკვლევენ, რომელ მხარეშია სამუშაო და იქითკენ
გზავნიან უმუშევართ თავიანთ ხარჯით. ბირჟებს სწავ-

ლა განათლების საქმე აქვთ მოწყობილი. ამ საქმეს ხელს უწყობს ბიბლიოთეკების, პროფესიონალურ და საზოგადო განათლების კურსების დაარსება. ამგვარივე საქმეს ემსახურება სოციალური მუზეუმების გახსნა. ბირჟებს მოწყობილი აქვთ პროპაგანდის საქმე. პროპაგანდის სექციას ეკონომიურ და სტატისტიკურ ცოდნის გავრცელებას აქვს მიპყრობილი ყურადღება. გარდა ამისა, ბირჟები ბრძოლისა და წინააღმდეგობის გაწევისათვის საშუალებებს აწესრიგებენ. ამზადებენ გაფიცვებს, ადვენებენ თვალყურს კანონმდებელთა მოქმედებას და მათ წინააღმდეგ აგიტაციას ეწევიან და სხვა. ხოლო ყველა ამასთან არ უნდა გვავიწყდებოდეს ერთი რამ: შრომის ბირჟები უმუშევართა ადგილების საშოვნელად დაწესებული ბიუროები არ არის, არც მარტოდენ იარაღია კაპიტალის წინააღმდეგ საბრძოლველად. მათ უფრო დიდი საქმი აქვთ გასაკეთებელი. ისინი ჰქმნიან მოძაგალ საზოგადოების ახალ ფორმებს. ყოველივე ეს უტყუარი კვშმარიტება რომ გახდეს ჩვენთვის, ზედ მიწვევით დავაკვირდეთ სინდიკატების და მათ ფედერაციების, შრომის ბირჟების ორგანოების ღ სამოქმედო გეგმების ხასიათს.

ბირჟების ცდა მიმართულია იმაზე, რომ თავის მონოპოლიად გახადოს ყოველივე ის, რაც კი ხელს უწყობს მუშათა მდგომარეობის გასაუმჯობესებლად. ჩვენ აქ აღარ განვიმეორებთ სინდიკალიზ-

მის შესახებ, რაც უკვე ბევრჯერ თქმულა, სხვათა შორის „ძველ და ახალშიაც“. სახელდობრ, რომ სინდიკატები ორ მიზანს ემსახურებოდა—ერთი არის საბოლოო განთავისუფლება მუშათა კლასისა, მეორე შემსუბუქება მუშათა გაჭირებულ მდგომარეობისა. აღარ ვიტყვით იმას, რომ ორსავე მიზანს ერთის საშუალების, ერთის სარევილიუციო ტაქტიკის მეოხებით ანხორციელებს იგი. აქ გვინდა მივაქციოთ მკითხველის ყურადღება სანდიკალიზმის საორგანიზაციო უნარზე.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ სინდიკალიზმი მუშების ხელმძღვანელობას არა კისრულობს მართოდენ, არამედ ცდილობს სოციალურ ცხოვრების შესწავლას, განმარტებას და ახალ საფუძველზე აგებას. საყურადღებოა, მაგალითად, სტატისტიკური ბიუროების მოქმედება. სტატისტიკური ბიურო იკვლევს, სად და რა ადგილს ესაჭიროება მუშა ხელი, სად რა ფასს აძლევენ მუშას, სად უფრო მოახერხებს მუშა-კაცი თავის ხელობის და ნიჭის და-გვარად მუშაობის შოვნას. ბიურო ჰქმნის შრომის ბაზარს. რა თქმა უნდა, შრომის ბაზარი ვერ მოსპობს იმ უბედურებას, რომელიც თან სდევს ეკონომიურ კრიზისებს, როდესაც დიდ-ძალი მუშა უადგილოდ და ულუკმა-პუროდ რჩება. ამ გვარ კრიზისების შედეგებს თავიდან აიცილებს ძირითადი გარდაქმნა საზოგადოებრივი ცხოვრებისა. ამ რიგად სტატისტიკურ ბიუროებს სწადლათ მხოლოდ

შემსუბუქება მაშვრალთა და უბედურთა მძიმე ტვირთისა, საყურადღებოა აგრეთვე შრომის მუხეუმების დაარსება. ამ მუხეუმებში მუშის თვალწინ იშლება მთელი ისტორია იმ პროდუქტების შემუშავების პროცესისა, რომელიც ცხოვრებისთვის და მის გამშვენეერებისთვის არის საჭირო. აქ ირკვევა, თუ რა ფასი აქვს დაუმუშავებელ მასალას იქ, სადაც მას აწარმოებენ, რა ფასი ეძლევა ამავე მასალას ქარხანაში გადმოტანის დროს, რა ჯდება გადმოზიდვა—ე. ი. იკვლევა, რამდენი იხარჯება ბაეებსა, ტარიფებსა და შუამავლებში, რამდენი ჯდება მუშების საკვები, სადგომი, რამდენს და სად ასაღებს ფაბრიკანტი დამუშავებულ საქონელს, რა უჯდება მყიდველს პროდუქტი, რომელსაც აწვდის ფაბრიკანტი და სხვა. ყველა ამას რომ გაითვალისწინებენ მუშები, მათ ეცოდინებათ „საიღამ მოდის მატერია, რომელიც მათ ხელში უჭირავთ, სად, რა ქვეყნებში ამუშავებენ მას, რა ფასებში ყუდულობენ, რამდენი მუშაა საჭირო მის დასამუშავებლად, რა ქირას იღებენ, რამდენს ხარჯავენ ცხოვრებისათვის, დღეში რამდენ საათს მუშაობენ და წელიწადში რამდენ დღეს; რა ფასებში ნაღდათ იყიდება საქონელი, და რა ფასით წვრილ-წვრილად ისაღება. რამდენი მაშინა არის საჭირო და რა თვისების და ნაყოფიერების მაშინებია, საქონელს რომ ამზადებენ. ყოველი ეს რომ წარუდგება თვალწინ მუშა კაცს, იგი დაინახავს მუშის და კაპიტალის-

ტის, მწარმოებელის და მომხმარებელის მდგომარეობას... წარმოიდგინეთ ახლა, რომ ამგვარივე მონოგრაფია არის მომზადებული ყოველ წარმოების დარგისათვის, რასაც კი ამუშავენს კაცობრიობა. გამოკვლეულია ურალის მღაროების, ვესტფალის და გარდის ნახშირის წარმოება... ცნობებია ბოგემიის ბრძოლის და პენსილვანიის შუშის შესახებ, აგრეთვე ინდოეთის ანდამანტის და გობელენის ნაქარგ ხალიჩეულობის შესახებ... ერთის სიტყვით, ცნობაში მოყვანილია, ყოველივე ის, რასაც ერთის მხრივ თავმოშორნე და ძუნწ ადამიანს სიხარულს, არტიტიულ კმაყოფილებს და სიამაყის გრძნობას უბადავს, მეორეს მხრივ, რაც ჰბადავს ამოდენა სილატაკეს, მოთმინებით ატანილ ტანჯვას და გულში ჩაკლულ მწუხარებას (!..*)).

1896 წ. ქალაქ ტურში შრომის ბირჟების მე-V კონგრესზე, სხვათა შორის, წამოყენებული იყო კითხვა, თუ რა მნიშვნელობა ექნებათ შრომის ბირჟებს მომავალ საზოგადოებაში? (*Du rôle des Bourses du Travail dans la société future*). ამ კითხვის განსამარტავად ნიმის (Nîmes) ბირჟის წარმომადგენელნი გამოვიდნენ. „რა ხასიათის მოქმედებას კისრულობს ბირჟა, კითხულობენ ისინი? უწინარეს ყოვლისა, მან ყოველ წამს უნდა იცოდეს ყველა ხელობის შესახებ ნამდვილი ცნობები:

*) *Histoire des Bourses du Travail* par F. Pelloutier pg. 114.

რამდენი კაცია უსაქმოდ, რამიზეზების წყალობით შრომის და მუშათა ცხოვრების ყოველ-დღიურ პირობებში რალაც აწეწ-დაწეწა ეპარება ხოლმე? გარდა ამისა სტატისტიკის წყალობით გამოჩვენებული უნდა იყოს, რა ჯდება ნამდვილად ერთი ადამიანის შენახვა და რა ქირას იღებს იგი, რა და რა ხელობის მუშა და მწარმოებელთა რაოდენობა უნდება თვითეულ დარგს, რამდენს საქონელს ამზადებენ ქარხანაში, ან სასოფლო მეურნეობაში. საქირაა გამოკვლევა ჯამი იმ პროდუქტებისა, რომელიც ესაჭიროება ხალხს საცხოვრებლად და საკვებად მთელ იმ მხარეში, სადამდინაც სწვდება შრომის ბირჟის მოქმედება“. *) წარმოიდგინეთ ახლა, რომ მოხდა სოციალური რევოლუცია. რა პოზიციას დაიკერს შრომის ბირჟა? ნიშის ხსენებულ წარმომადგენელთა ანგარიშში ვკითხულობთ: „თვითეულ ხელობას თავისი ორგანიზაცია აქვს—სინდიკატი. თვითეული სინდიკატი ირჩევს საბჭოს, რომელსაც სახელად შრომის პროფესიონალური საბჭო ერქმევა. სინდიკატები ფედერაციებათ არიან დაკავშირებულნი ხელობის მიხედვით, როგორც ეროვნულად ისე ინტერნაციონალურად. საკუთრება კერძო აღარ არის. მიწა, მადნეულობა, ქარხნები, სახელოსნოები, რკინის გზები (გადატან-გადაზიდვის საშუალებანი), სახლები ყოველივე ეს საზო-

*) Ibid. გვ. 161.

გადოებრივ საკუთრებად შეიქმნა... საზოგადოებას ესაქიროება განსაზღვრული რაოდენობა პურისა და ტანთსაცმელისა... შრომის ბირჟებმა იციან, რამდენი ქარხნების მიერ დამზადებული საქონელია საქიროო?! აცნობებენ თვითეულ ხელობის შრომის პროფესიონალურ საბჭოს, რომელიც თავის პროფესიის ყოველ წევრებს ამუშავებს საქირო პროდუქტების შესაქმნელად... სტატისტიკის წყალობით, ბირჟებმა იციან, განსაზღვრულ მხარეს, რა გვარი საქონელი ზედ-მეტად მუშავდება და რა გვარი ნაკლებად. მათის გადაწყვეტილებით მოხდება გაცვლა-გამოცვლა ერთმანეთში იმ პროდუქტებისა, რომელსაც განსაკუთრებულად კარგათ აწარმოებენ ამა და ამ მხარეს...“ *) ამავე საგნის შესახებ შრომის ბირჟათა ფედერატიული კომიტეტი ხსენებულ კონგრესზე ამ ნაირად სჯიდა: „სოციალურ რევიოლიუციის მიზანია მოსპობა გაცვლა-გამოცვლის ღირებულობისა (la valeur d'échange), რომელსაც ჰქმნის კაპიტალი. ჩვენ იმ პრინციპიდან გამოვიდვიართ, რომ რევიოლიუციამ მართო მმართველობისაგან (autorité) კი არ უნდა იხსნას ხალხი, არამედ ყველა იმ დაწესებულებებზე ბისაგანაც, რომელთა არსებობა წარმოების საქიროებით არ არის გამოწვეული. მაშასადამე ჩვენი მომავალი საზოგადოება არის „მწარმოებელთა თვისისუფალი კავშირები“. რა გვარ მუშაობას ასრუ

*) Ibid. გვ. 162.

ლებენ ეგ კავშირები?... „თვითოეულ კავშირს წარმოების ერთი დარგი აბარია“... კავშირის ორგანო სინდიკატი ან სინდიკატთა კავშირი, შრომის ბირჟა იკვლევს, „რამდენი მატერიალი მეზობლებს უნდა ეთხოვოს? როგორ უნდა განაწილდეს შრომა? როგორ უნდა დაარსდეს საზოგადო საწყობი? რა ნაირად უნდა გამოიყენონ მეცნიერების მიერ გამოქვეყნებული რამე ახალი გამოგონება?... მუშათა კავშირებს შეგნებული აქვთ დამოკიდებულება წარმოებისა და მოხმარების შორის არსებული, ამიტომ ისინი ნაყოფიერად იყენებენ და ხმარობენ თავიანთ წევრების მიერ მომზადებულ საქონელს. მათ გამოანგარიშებული აქვთ აგრეთვე ის, რა აკლდებათ და რა ზედმეტად აქვთ მომზადებული, ან ზედ მეტ მოკავშირე მწარმოებლებს იწვევენ თავიანთ წრეში გარედან, ან იმას, რასაც მათი მიწა არ იძლევა, სხვა მხრიდან იბარებენ... შედეგი ამ გვარ წესისა ის იქნება, რომ, მოისპობა რა უსარგებლო სოციალური ორგანოები, ორგანიზაცია უფრო სადა გახდება და ადამიანი მეტს და უკეთესს საქონელს შეჰქმნის და მაშასადამე მას დარჩება ბევრი დრო გონებრივ განვითარებისათვის“...

გამოწერებით თავს აღარ მოგაბეზრებთ. პრობლემა წამოყენებულია. ნაჩვენებია ის გზა, რომელზედაც დგას მუშათა კლასის არა პოლიტიკური ორგანიზაციები, დასახულია არა მარტო ბრძოლის იარაღი, არამედ მომავალ საზოგადოების სტრუქტურა.

ტურა, მოწოდება-მოხმარების მომწესრიგებელი ორგანოები; გამოირკვა, რომ მუშათა ორგანიზაციები მარტოოდენ ილუზიებით არა სცოცხლობენ, მათ აქვთ გათვალისწინებული განსაზღვრული გეგმა ანარქიულ-კომუნისმის განხორციელებისათვის. ეს გეგმა კაბინეტებში შემუშავებული სისტემა არ არის. იგია აშენებული მწარმოებელის ყოველდღიურ გამოცდილებაზე და სოციალურ ცხოვრების რეალურ პირობებზე. ხოლო, რა თქმა უნდა, ყოველგვ ეს უტოლბაურაა ამათვის, ვინც წარმოების გარედ სდგას და ვინც პირდაპირ მონაწილეობას არ იღებს სიმდიდრის აშენებაში. ამ ხალხისათვის სულ სხვა რამეა რეალური პირობები და რეალური პოლიტიკა. ეს ხალხი პოლიტიკურა პარტიებია. ამ პოლიტიკურ პარტიებშია დარაზმული ხალხის ის უმცირესობა, რომელსაც ან წინად სკერია ხელში ძალა-უფლობა, ან ეხლა სწადია ამ უფლობის ხელში ჩაგდება. პოლიტიკურ ბრძოლის ფილოსოფია ამაშია: მოდექ, გზა მომეც, რომ შენ ადგილას მე დავდგე და მე ვიბატონო. სოციალ-დემოკრატიის წყალობით მუშათა ერთი ნაწილიც არის შეპყრობილი ამ გვარ ფილოსოფიით. მუშა კლასის მოსამხრობად და მოსახიბლავად დამზადებულია. „სუვერენიტეტის“, „დიკტატურის“ და სხვა ამ გვარი თეორიები; ხოლო ყველა ამ თეორიების წამოყენებაში მუშათა კლასის ცრუ იდეოლოგიები არავითარ ორიგინალობას არ იჩენენ. აქ ყოველივეა ნასესხები—

აზრები, საშუალებები, ორგანოები, დაწესებულებები, ნასესხებია იმ სოციალურ წრიდამ, რომლის დანგრევა სწყურია პროლეტარიატს. და რა თქმა უნდა, ამ ნასესხებ და ძველ წყობილებისათვის გამოსადეგ საშუალებებს ახალ საზოგადოების ასაგებად ვერ გამოიყენებს პროლეტარიატი....

ვიცი, ვიცი, წინდაწინვე ვიცი „თქვენი“ პასუხის ხასიათი. „პარლამენტარიზმი“, „სრული დემოკრატიზაცია“ „უფლებრივი სახელმწიფო“ — როგორც ნიადაგი სოციალიზმის განვითარებისა და სხვა ამგვარი! სოციალიზმის განვითარებისათვის და განხორციელებისათვის საჭირო არის ფართო რეფორმა, ე. ი. კანონით დაწესებული ცხოვრების ახალი ნორმებიო! — რეფორმა! კანონი! განა ამ სამი წლის გამოცდილების შემდეგაც არ გამოიჩინოს ის აზრი, რომ კანონი მხოლოდ იძის აკანონებს, რას წაგლეჯა და დაბეზობა ხაღხს თავის ძაღლთან შესწევს. თუ ეს ძაღა არ არას, კანონი ეინულსე დაწერადა თამასუქაა, ხოლო თუ ეს ძაღა არსებობს, იგი თავის არსებობისათვის კანონიერ გარანტიას არ საჭიროებს. ეკ ძაღაა საუკეთესო გარანტია ეგრედ წოდებული „ზოლიტიკურ-თავისუფლობათა“ ცხოვრებაში გატარებისათვის. მაშ, თავებს რაზედ ვიმტრევთ, ენერგიას რაზედ ვაქარწყლებთ, გაცრუებულნი, იმედებს რაზედ ვიკლავთ და ვიმაღავთ გულში?!

სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტია შემოზ-

ლუღულა ჯადოსებურ ექვებით და კითხვებით. ბუ-
რუსით არის მოცული, იხსნის თუ არა იგი თავს
„დატყვევებისაგან“ და შესძლებს თუ არა ემსახუ-
როს მშრომელ ხალხს მწარმოებელთა ორგანიზა-
ციების ფარგალში!..

5 აპრილს 1907 წ. ბათოში.

